

**Rapport
fra
arbejdsgruppen om
gejstlige læresager m. v.**

Indholdsfortegnelse

Kapitel 1 Indledning.....	3
1.1 Arbejdsgruppens nedsættelse	3
1.2 Arbejdsgruppens kommissorium.....	3
1.2.1 Udvidelse af kommissoriet	4
1.3 Arbejdsgruppens sammensætning	5
1.4 Arbejdsgruppens møder.....	5
1.5 Rapportens opbygning	5
Kapitel 2 Sammenfatning af de enkelte forslag	6
Kapitel 3 Lov om domstolsbehandling af gejstlige læresager	7
3.1 Baggrund for loven.....	7
3.2 Procedurer for læresager.....	7
3.3 Teologisk sagkyndige	9
Kapitel 4 Forslag til en formaliseret procedure til forberedelse af gejstlige læresager	12
4.1 Baggrund for procedurekrav.....	12
4.2 Forslag til indledende procedure for behandling af gejstlige læresager.....	12
4.2.1 Formulering af undersøgelsestema.....	13
4.2.2 Nedsættelse og sammensætning af det rådgivende undersøgelsesudvalg	14
4.2.3 Underretning af kirkeministeren.....	15
4.2.4 Udarbejdelse af skriftlig redegørelse	15
4.2.5 Eventuelle samtaler med præsten	16
4.2.6 Afslutning af den indledende procedure.....	16
Kapitel 5 Forslag til lov om ændring af lov om gejstlige læresager	17
5.1 Betingelser for at kunne rejse læresag	17
5.2 Kun adgang til at rejse sager efter krav fra biskoppen	17
5.3 Ændret sammensætning af præsteretten / landsretten	18
5.4 Beskikkelse af teologisk sagkyndige til grundlisten.....	20
5.5 Forslag om lovændring i forhold til overenskomstansatte sognepræster	22
5.6 Særligt om valgmenigheder og Danske Sømands- og Udlandskirker.....	22
Kapitel 6 Bispeeksamen og kollats	26
6.1 Bispeeksamen som ansættelsesbetingelse	26
6.2 Reglerne om bispeeksamen	26
6.3 Forslag til løsninger	27
6.3.1 Bispeeksamen afholdes inden ansættelse	27
6.3.2 Ansættelsesbrev udfærdiges med forbehold.....	28
6.4 Kollats.....	28
Kapitel 7 Særlige krav til menighedsrådsmedlemmer	30
7.1 De gældende regler.....	30
7.2 Tidligere regler	30
7.3 Indførelse af et loyalitetskrav for valgte menighedsrådsmedlemmer.....	31
7.4 Hvem træffer afgørelse om, hvorvidt valgbarheden er fortabt.....	33
7.5 Tidsmæssig udstrækning af fortabelse af valgbarheden.....	33

7.6	Arbejdsgruppens forslag om ændring af lov om valg til menighedsråd.....	34
Kapitel 8 Kirkefunktionærers og præsteægtefællers valgbarhed til menighedsrådet.....		35
8.1	Indledning.....	35
8.2	Generelle betragtninger om inhabilitet.....	35
8.2.1	Kirkefunktionærers medlemskab af menighedsrådet.....	36
8.2.2	Præsteægtefællers medlemskab af menighedsrådet.....	39
Bilag		41
Bilag 1: Udkast til cirkulære om forberedelse af gejstlige læresager.....		41
Bilag 2: Arbejdsgruppens forslag til ændringer i lov om domstolsbehandling af gejstlige læresager		45
Bilag 3: Arbejdsgruppens forslag til ændringer i lov om valg til menighedsråd og i lov om menighedsråd.		47
Bilag 4: Eksempel på kollats fra Århus Stift.....		49
Litteraturliste		50

Kapitel 1 Indledning

1.1 Arbejdsgruppens nedsættelse

På et samråd den 22. september 2005 mellem kirkeminister Bertel Haarder og biskopperne blev det drøftet, om der skulle fastsættes særlige retningslinier for forberedelsen af gejstlige læresager forinden indbringelse for domstolene.

Drøftelserne tog udgangspunkt i forløbet af den i pressen meget omtalte 'Taarbæk-sag', hvor en sognepræst blev tjenestefritaget, efter biskoppen havde indberettet sognepræsten til Kirkeministeriet. Det var Kirkeministeriets opfattelse, at de indberettede forhold var af en sådan karakter i forhold til folkekirkens bekendelsesgrundlag, at det gav biskoppen grundlag for som gejstlig tilsynsmyndighed at reagere overfor sognepræsten.

I sin indberetning tilkendegav biskoppen bl.a., at hun ikke kunne tage ansvaret for det fortsatte biskoppelige tilsyn med præsten. Kirkeministeren fritog derefter efter aftale med den indberettende biskop denne for tilsynet med sognepræsten og overdrog tilsynet til en biskop i et andet stift jf. § 1, stk. 1 og 2, i lov nr. 79 af 3. marts 1948 om adgang for biskopper til fritagelse i visse tilfælde for at føre tilsyn med en menighed og dennes præster.

'Taarbæk-sagen' førte således ikke til, at der blev rejst en sag ved domstolen mod sognepræsten efter lov om domstolsbehandling af gejstlige læresager. Som det blandt andet fremgår af det følgende, er kun én gejstlig læresag blevet behandlet efter lov om domstolsbehandling af gejstlige læresager, nemlig den såkaldte 'Snedsted-sag'.

Gejstlige læresager forberedes af vedkommende biskop alene. Det betyder, at én person alene er ansvarlig for sagens forberedelse, forinden den indbringes for kirkeministeren. Sagens karakter samt betydning for folkekirken medfører, at der er tale om en tung og særdeles krævende opgave for den, der forbereder sagen. Når dette sammenholdes med den store interesse fra folkekirkens og offentlighedens side i en sådan sag, er en grundig belysning og forberedelse af sagen af afgørende betydning.

Arbejdsgruppen vedrørende gejstlige læresager blev derefter nedsat af kirkeministeren ved brev af 30. september 2005.

1.2 Arbejdsgruppens kommissorium

Arbejdsgruppens kommissorium blev fastsat som følger:

"Arbejdsgruppen bedes udarbejde cirkulære om proceduren i forbindelse med indbringelse af en sag for præsteretten og i den forbindelse vurdere følgende indhold:

- om der pligtmæssigt bør inddrages andre biskopper end den, i hvis stift sagen er opstået, og, i bekræftende fald, efter hvilke principper.
- om der skal indhentes responsa fra ekstern teologisk sagkundskab, f.eks. universiteternes teologiske fakulteter
- om der bør beskrives standardprocedurer for høring af den pågældende præst, herunder strukturerede samtalefora, skriftlige eller offentlige høringer o.l. og, i bekræftende fald, hvilke procedurer.

I forlængelse heraf bedes arbejdsgruppen overveje, om der er administrative eller lovgivningsmæssige forhold vedrørende domstolsbehandling af gejstlige læresager, der bør ændres. Såfremt behovet for sådanne ændringer vurderes at være omfattende, bedes arbejdsgruppen overveje et kommissorium for et bredere udvalgsarbejde herom.

I et sådant kommissorium bedes de forhold, der foreslås ændret, beskrevet så tilpas detaljeret, at et målrettet forløb af det efterfølgende udvalgsarbejde muliggøres.

Arbejdsgruppen bedes færdiggøre sine overvejelser i løbet af 1. halvår 2006”.

1.2.1 Udvidelse af kommissoriet

Kirkeministeriet traf den 8. august 1996 afgørelse om, at kirketjener ved Skt. Andreas Kirke i København, Steen Ribers’ medlemskab af folkekirken var ophørt. Afgørelsen blev truffet med henvisning til lov nr. 352 af 6. juni 1991 om medlemskab af folkekirken, med senere ændringer (medlemskabsloven) § 2, stk. 2, hvorefter medlemskab af folkekirken ophører, såfremt et medlem slutter sig til et andet trossamfund, eller på anden måde, f.eks. ved at lade sig gendøbe, stiller sig uden for folkekirken.

Det skal bemærkes, at Steen Ribers samtidig var valgt medlem af menighedsrådet ved Skt. Andreas Kirke.

Sagen fandt sin afslutning ved Højesterets dom af 15. oktober 2005. Forløbet af sagen var langvarigt, idet sagen strakte sig over 10 år. Retssagen blev anlagt af Steen Ribers mod Kirkeministeriet med påstand om dels, at Kirkeministeriet skulle anerkende, at ministeriets afgørelse af 8. august 1996 var ugyldig, dels at Kirkeministeriet skulle anerkende, at han fortsat var medlem af folkekirken.

Højesteret fastslog, at eksklusionen af kirketjener Steen Ribers fra medlemskab af folkekirken var ugyldig. Dommen fastslog samtidig, at Steen Ribers fortsat var medlem af folkekirken.

3 af 5 dommere i Højesteret udtalte, at lov om medlemskab af folkekirken ikke giver det fornødne klare og sikre grundlag for en fortolkning, hvorefter et medlem af folkekirken må anses for at have stillet sig uden for folkekirken, selv om han gennem længere tid i læserbreve, foredrag og interviews i medierne har arbejdet ihærdigt, åbenlyst og aktivt med at udbrede en troslære, der på en række punkter er i strid med folkekirkens. Dommerne udtalte videre, at dette gælder uanset en eventuel forudgående tilkendegivelse fra de kirkelige myndigheder.

2 af 5 dommere i Højesteret fandt derimod, at medlemskabsloven, således som den er fortolket af Kirkeministeriet, indeholder det fornødne grundlag for at anse et medlem for at have stillet sig uden for folkekirken.

Alle dommere fandt imidlertid, at eksklusionen af Steen Ribers måtte anses for ugyldig, allerede fordi eksklusionens egentlige formål havde været at opnå, at Ribers ikke længere kunne være medlem af menighedsrådet.

Efter Højesterets dom traf kirkeministeren beslutning om at udvide arbejdsgruppens kommissorium:

”Arbejdsgruppen bedes tillige vurdere følgende forhold:

- om der skal stilles særlige krav til menighedsrådsmedlemmer, således at valgbarheden som udgangspunkt fortabes for altid, hvis den pågældende stiller sig i afgjort modsætning til folkekirken ved åbenlyst at fornægte kristentroen.

- hvem der skal vurdere, hvorvidt et menighedsrådsmedlem har stillet sig i afgjort modsætning til folkekirken ved åbenlyst at fornægte kristentroen.
- om valgbarheden vil kunne genvindes, såfremt den pågældende fortryder at have stillet sig i modsætning til folkekirken's bekendelsesgrundlag, og biskop / sognepræst / præsteretten efter en høring af vedkommende vurderer, at den pågældende fortryder sin handlemåde.
- og om der skal stilles andre særlige krav i relation til menighedsrådsmedlemmer og sognepræsters ægtefæller. I givet fald vil denne vurdering kunne foretages af arbejdsgruppen.
- om en sognepræsts ægtefælle bør være valgbar til menighedsrådet i det sogn, hvor sognepræsten er ansat.

I forlængelse heraf bedes arbejdsgruppen overveje, om der er lovgivningsmæssige forhold, der bør ændres. Såfremt behovet for sådanne ændringer vurderes at være omfattende, bedes arbejdsgruppen forberede et kommissorium for et bredere udvalgsarbejde herom”.

1.3 Arbejdsgruppens sammensætning

Arbejdsgruppen fik følgende sammensætning:

Departementschef Jacob Heinsen, Kirkeministeriet (formand)

Afdelingschef Steffen Brunés, Kirkeministeriet

Biskop Erik Norman Svendsen, Københavns Stift

Biskop Kjeld Holm, Århus Stift

Til arbejdsgruppens sekretariat udpegedes specialkonsulent Annette Meinskar. Chefkonsulent Rasmus Paaske Larsen afløste i maj 2006 specialkonsulent Annette Meinskar i arbejdsgruppens sekretariat.

1.4 Arbejdsgruppens møder

Arbejdsgruppen har afholdt 3 møder, samt et telefonmøde.

1.5 Rapportens opbygning

Kapitel 2 indeholder en sammenfatning af de enkelte forslag.

Kapitel 3 indeholder en gennemgang af den gældende lovgivning om domstolsbehandling af gejstlige læresager.

Kapitel 4 og kapitel 5 indeholder arbejdsgruppens konkrete forslag til ændringer af den eksisterende retstilstand.

Kapitel 6 indeholder en gennemgang af praksis og reglerne for bispeeksamen og kollats, idet der i kapitlet samtidig redegøres for to modeller til overvejelse.

Kapitel 7 og kapitel 8 indeholder forslag til ændring af lov om valg til menighedsråd og af menighedsrådsloven.

Desuden er medtaget en række bilag samt en litteraturliste.

Kapitel 2 Sammenfatning af de enkelte forslag

Hovedpunkterne i kapitel 4 og 5 er, at der foreslås udfærdiget et cirkulære om forberedelse af gejstlige læresager. Cirkulæret skal fastsætte proceduren for forberedelse af gejstlige læresager, således at sagen forberedes i et undersøgelsesudvalg, der nedsættes ad hoc af den tilsynsførende biskop. Den tilsynsførende biskop er formand for undersøgelsesudvalget, der desuden består af to biskopper, to særligt teologisk kyndige præster samt evt. øvrig ekstern teologisk kompetence og evt. lægfolk. Undersøgelsesudvalget skal afgive en redegørelse til biskoppen. Ved afgivelse af redegørelsen sikres et grundlag, som biskoppen kan støtte sin afgørelse på.

Der foreslås tillige gennemført en ændring af lov om domstolsbehandling af gejstlige læresager, således at gejstlige læresager for fremtiden kun kan rejses efter krav fra biskoppen.

Det foreslås, at gejstlige læresager mod præster og provster fortsat indbringes for byretten i 1. instans. Som noget nyt foreslår arbejdsgruppen, at der sker en ændring af rettens sammensætning, således at antallet af teologisk sagkyndige udvides fra to til tre.

Endvidere foreslår arbejdsgruppen, at overenskomstansatte præster også omfattes af loven.

I kapitel 6 redegøres for indholdet af hhv. bispeeksamen og kollats. Arbejdsgruppen overvejer to modeller, såfremt bispeeksamen skal opretholdes som en reel mulighed for biskoppen til at afstå fra at give ordination og kollats til en kandidat til præsteembede: Efter model 1 skal bispeeksamen afholdes inden ansættelse. Efter model 2 skal ansættelsesbrevet udfærdiges med forbehold for bestået bispeeksamen.

I kapitel 7 diskuteres, om ansatte funktionærer ved kirken og præstens ægtefælle fortsat skal kunne vælges til et menighedsråd, som de er 'professionelt' tilknyttet. Arbejdsgruppen anbefaler, at der indføres en regel, hvorefter kirke- og kirkegårdsfunktionærer ikke længere skal kunne være valgbare til menighedsråd ved en kirke i den menighedsrådsreds, hvor de er ansat.

I kapitel 8 overvejes spørgsmålet om et særligt loyalitetskrav til menighedsrådsmedlemmer. Arbejdsgruppen anbefaler, at der indføres et sådan krav, hvorved et menighedsrådsmedlem kan miste sin valgbarehed og må udtræde af rådet, dog således at valgbareheden kun mistes for resten af den indeværende valgperiode.

Kapitel 3 Lov om domstolsbehandling af gejstlige læresager

3.1 Baggrund for loven

De gejstlige retter var tidligere provsteretten og landemoderetten. Fra sidstnævnte var der ankemulighed til Højesteret.

Provsteretterne var en del af det særlige gejstlige retssystem, der videreførtes efter reformationen og blev opretholdt ved retsplejereformerne i begyndelsen af forrige århundrede, jf. retsplejelovens § 1, stk. 2, hvorefter lovens regler ikke finder anvendelse på de gejstlige retter.

Provsteretten bestod af den stedlige dommer – der normalt var formand for provsteretten – og den stedlige provst.

Procesmåden hvilede på reglerne fra før Retsplejereformen i 1916, det vil sige regler, der netop ved retsplejeloven blev forladt for de almindelige domstole. Særligt kan fremhæves, at sagsbehandlingen ved provsteretterne var skriftlig. Der var ikke vidnepligt, hvilket indebar, at vidneafhøringer som udgangspunkt skete ved de ordinære domstole (hjemting).

Landemoderetten bestod af stiftamtmanden og biskoppen med domprovsten som protokolfører og to provster eller præster som vidner.

I kommissoriet for ansættelseslovudvalget¹, der forberedte forslaget til en særlig ansættelseslov på folkekirkens område, blev det særligt pålagt udvalget at overveje, om det kunne anses for hensigtsmæssigt at opretholde de gejstlige retter i deres daværende form. Baggrunden var bl.a. den kritik, der fremkom imod de gejstlige domstole i forbindelse med de dengang seneste provsteretsundersøgelser. Udvalget behandlede spørgsmålet i sin betænkning (betænkning nr. 1182/1989 angående ansættelser i folkekirken m.m.), kapitel 4, side 65 ff.

Under Folketingets 1. behandling af forslag til lov om ansættelse i stillinger i folkekirken m.v. (nu lov nr. 310 af 16. maj 1990) tilkendegav kirkeministeren at ville vende tilbage til spørgsmålet om ophævelse af provsteretterne. Dette skete den 22. januar 1992 ved ministerens fremsættelse af lovforslag L 183 Forslag til Lov om domstolsbehandling af gejstlige læresager (nu lov nr. 336 af 14. maj 1992 om domstolsbehandling af gejstlige læresager).

3.2 Procedurer for læresager

Loven om domstolsbehandling af gejstlige læresager blev således til på baggrund af ansættelsesudvalgets overvejelser om at indføre tidssvarende regler om procesmåden ved de gejstlige domstole.

Proceduren i forbindelse med beslutning om at rejse en læresag fremgår af lovens kapitel 2 (sager mod præster og provster) og kapitel 3 (sager mod biskopper).

---

¹ Ansættelseslovudvalget blev nedsat til forberedelse af forslag til lov om ansættelse i stillinger i folkekirken, nu lov nr. 310 af 16. maj 1990 med senere ændringer.

Lovens § 3, stk. 1, fastslår, at kirkeministeren efter forudgående forhandling med biskoppen kan beslutte, at en læresag skal rejses. Beslutningen træffes på grundlag af en forudgående forhandling med biskoppen i det stift, hvor præsten eller provsten er ansat.

I henhold til lovens § 3, stk. 2, skal kirkeministeren rejse sag, hvis biskoppen forlanger det. Kirkeministeren kan således ikke forhindre, at en læresag rejses, hvis biskoppen finder det nødvendigt. Bestemmelsen i stk. 2 indebærer dermed en mere vidtgående beskyttelse af kirkens forkyndelse i forholdet til de administrative myndigheder end ansættelsesudvalgets forslag².

I lovens § 3 er det bestemt, at Akademikernes Centralorganisation skal have lejlighed til at udtale sig, forinden læresag rejses. Denne høring gælder, uanset om der rejses gejstlig læresag med henvisning til lovens § 3, stk. 1 eller stk. 2, og på trods af, at der efter tjenestemandsløven ikke er hørings- eller forhandlingspligt, når der rejses disciplinærfølgning efter tjenestemandsløvens kapitel 4.

Når kirkeministeren har truffet beslutning om at rejse læresag (enten på baggrund af lovens § 3, stk. 1 eller stk. 2), skal ministeren udfærdige klageskrift og beskikke en repræsentant for det offentlige, jf. lovens § 4. Klageskriftet udgør grundlaget for rettens behandling af sagen. Det har samme funktion som et anklageskrift under en straffesag, og det forudsættes at have samme indhold, jf. herved retsplejelovens § 831. Klageskriftet forkyndes på samme måde som et anklageskrift, og der skal enten samtidig eller senere forkyndes en stævning for præsten eller provsten, hvorved denne indkaldes til et retsmøde.

Generelt må forberedelsen af læresager forventes at blive af længere varighed på grund af sagernes kompleksitet og indhold. Dette sås da også i den hidtil eneste sag, der er afgjort på baggrund af loven – den såkaldte 'Snedsted-sag'. 'Snedsted-sagen' blev således forberedt over en flerårig periode (fra 1993 til de første retsmøder startede i 1995). Sagen fandt sin endelige afgørelse ved en dom afsagt i Vestre Landsret den 19. januar 1999, hvorved Thisted Byrets dom af 26. juni 1996 blev stadfæstet. Som følge heraf blev sognepræsten idømt disciplinærstraf (afsked) i medfør af § 16 i lov om domstolsbehandling af gejstlige læresager for i forkyndelsen eller på anden lignende måde at have tilsidesat den danske folkekirkes bekendelsesgrundlag.

Loven indeholder imidlertid ikke nærmere procedureregler om forberedelsen af det materiale, der skal danne grundlag for, at der kan rejses en gejstlig læresag. Der er heller ikke udstedt nærmere regler herom hverken i bekendtgørelses- eller cirkulæreform.

Efter lovens § 2 skal domstolsbehandlingen af læresager finde sted i strafferetsplejens former. Det skal imidlertid understreges, at læresager ikke har karakter af straffesager, men af disciplinærsager, jf. lovens bemærkninger. Dette indebærer, at det ved sagernes pådømmelse, herunder bevisvurderingen, er de almindelige tjenestemandretlige regler og principper, der finder anvendelse.

I strafferetsplejen straffes man som hovedregel kun for forsætlige overtrædelser af straffeloven, dvs. når den anklagede har haft til hensigt at realisere det strafbare gerningsindhold. Derimod er uagtsomme overtrædelser af straffeloven ikke strafbare, med mindre dette har udtrykkelig hjemmel i en gerningsbeskrivelse³.

---

² Jf. bet. 1182/1989, side 75-77.

³ Jf. straffelovens § 19.

De almindelige tjenstemandsretlige regler og principper indeholder ikke krav om, at den ansatte skal have haft til hensigt (have udvist forsæt til) at overtræde en regel for at have gjort sig skyldig i en tjensteforseelse.

Det er således en betingelse for at ikende en tjenstemand disciplinærstraf, at han har gjort sig skyldig i en tjenstlig forseelse, jf. tjenstemandslovens § 24. Der skal, objektivt bedømt, foreligge en tjensteforseelse, og tjensteforseelsen skal kunne tilregnes tjenstemanden som forsætlig eller uagtsom⁴.

Kravet om forsæt gælder således ikke i sager, der afgøres efter de almindelige tjenstemandsretlige regler og principper, og heller ikke ved domstolsbehandling af gejstlige læresager. Man kan derfor idømmes tjenstlige sanktioner i læresager både ved forsætlige og uagtsomme tilsidesættelser af folkekirkens bekendelsesgrundlag.

Henvisningen til retsplejelovens regler om behandling af straffesager indebærer således først og fremmest, at den inkvisitoriske retspleje (hvor dommeren er forhørsleder) forlades til fordel for strafferetsplejens akkusatoriske princip, hvor sagens opklaring påhviler anklagemyndigheden.

3.3 Teologisk sagkyndige

Særligt for sager, der pådømmes efter lov om domstolsbehandling af gejstlige læresager, er, at retten tiltrædes af teologisk sagkyndige. Dette fremgår af lovens § 5.

Beskikkelse af teologisk sagkyndige sker på grundlag af en grundliste udarbejdet af Kirkeministeriet og Akademikernes Centralorganisation, jf. lovens § 6. Grundlisten udarbejdes for et tidsrum af fire år regnet fra en 1. januar og omfatter mindst tyve teologisk sagkyndige.

Lovens § 6 fastsætter som betingelse, at de teologisk sagkyndige skal være medlemmer af den danske folkekirke. Af lovens bemærkninger fremgår desuden, at det er en betingelse, at teologisk sagkyndige er teologer. Det må antages, at det har været lovgivers opfattelse, at også personer med uddannelser, der ækvivalerer en teologisk kandidateksamene, opfylder betingelserne for at kunne udpeges som teologisk sagkyndig.

Der stilles dog ikke krav om, at teologisk sagkyndige skal være ordinerede eller arbejde som præster i den danske folkekirke. Udpegning af f.eks. lektorer og professorer fra de teologisk fakulteter er også sædvanlig.

Akademikernes Centralorganisation skal som præsternes centralorganisation kunne tilslutte sig, at de pågældende optages på grundlisten.

Det er imidlertid Kirkeministeriets erfaring, at der har udviklet sig en praksis, hvorefter Akademikernes Centralorganisation alene tilslutter sig medlemmer, der som minimum har opnået Ph.D-graden i teologi.

Det er arbejdsgruppens opfattelse, at en sådan praksis ikke har belæg i hverken loven, dens bemærkninger eller det formål, der ligger bag udpegelsen af teologisk sagkyndige. Intet peger således i retning af en begrænsning, således at kun personer, der er dr.theol. eller Ph.D, skulle kunne udpeges til teologisk sagkyndige.

---

⁴ Forvaltningspersonellet, side 202, 2. udg., 2000, af Jørgen Mathiassen.

Arbejdsgruppen finder endvidere, at en sådan praksis, der er uden baggrund i loven, medfører en uhensigtsmæssig indsnævring af den personkreds, der vil kunne komme i betragtning, når der skal udpeges medlemmer til grundlisten.

I Vestre Landsrets dom af 19. januar 1999 i 'Snedsted-sagen' anføres i dommens indledning følgende om proceduren for sammensætningen af grundlisten over teologisk sagkyndige:

"Det fremgår af sagen, at Kirkeministeriet med henblik på udarbejdelse af den første grundliste, som efter ikrafttrædelsen af lov om gejstlige læresager skulle danne grundlag for beskikkelse af teologiske sagkyndige, rettede henvendelse til følgende organer med anmodning om at pege på egnede kandidater: Biskopperne, Den danske Præsteforening, Det Teologiske Fakultet ved Aarhus Universitet, Det Teologiske Fakultet ved Københavns Universitet, Pastorseminariet i København, Pastorseminariet i Århus, Præstehøjskolen, Den Praktisk-Teologiske Efteruddannelse af præster og Folkekirkens Pædagogiske Institut.

Der er mellem parterne enighed om, at ingen af disse organer regnes for at tilhøre det, der kan betegnes som folkekirkens højrefløj.

Der blev indstillet i alt 73 personer til optagelse på grundlisten. En del af de foreslåede personer var indstillet af flere, og 6 personer blev fravalgt på grund af alder, bopæl i udlandet eller lignende.

Kirkeministeriet gennemførte herefter vægtet lodtrækning med henblik på at sammensætte et forslag til grundliste på ca. 35 personer med en ligelig fordeling af teologer fra undervisningsinstitutioner og præster og med en kønsfordeling svarende til fordelingen mellem mænd og kvinder i præstestillinger. Ingen af de personer, der var opført på listen, var foreslået af ministeriet selv. Forslaget blev fremsendt til Akademikernes Centralorganisation, der videresendte det til Den Danske Præsteforening, på hvis forslag 12 personer blev slettet af listen. Præsteforeningen foreslog endvidere to personer optaget på listen. Den ene af disse havde ikke været foreslået under den indledende høring, mens den anden var gledet ud i forbindelse med sammensætningen af forslaget til grundliste. Under henvisning til, at det var ministeriets opfattelse, at optagelse af nye navne på listen måtte forudsætte en ny høring af alle de oprindeligt adspurgte organer, afviste ministeriet at optage nye personer på listen, og den endelige grundliste blev udfærdiget i overensstemmelse hermed.

Det er oplyst, at præsteforeningens ønske om optagelse af yderligere to personer på grundlisten var begrundet med, at man ikke fandt grundlisten tilstrækkeligt alsidig ud fra et kirkepolitisk synspunkt, og at de to foreslåede personer skulle gøre grundlisten "bredere til højre".

Det er endeligt oplyst, at Kirkeministeriet med henblik på udarbejdelse af den grundliste, der har dannet grundlag for udvælgelse af teologisk sagkyndige fra den 1. januar 1997, rettede henvendelse til de samme organer som ved udarbejdelsen af den første grundliste.

[...]

Kirkeministeriet har over for påstanden om ophævelse anført, at der ikke er anført omstændigheder, der giver grundlag for at anfægte præsterettens uafhængighed og upartiskhed. Der er ikke påberåbt konkrete omstændigheder som støtte for inhabilitet hos de teologisk sagkyndige, og de personer, der var optaget på grundlisten, var udvalgt i kraft af deres personlige sagkundskab.

Sagen er endvidere ikke omfattet af menneskeretskonventionens artikel 6, idet den angår religiøse forhold og spørgsmål om afskedigelse fra offentlig tjeneste, og derfor ifølge menneskeretsdomstolens praksis ikke anses for at være en strid om borgerlige rettigheder og forpligtelser.

Loven om gejstlige læresager blev indført efter høring af en lang række myndigheder og organisationer, herunder præsteforeningen, uden der fremkom indsigelse mod, at grundlisten skal udarbejdes af Kirkeministeriet. Hertil kommer, at grundlisten blev udarbejdet på grundlag af indstillinger fra andre, og at præsteforeningen fik adgang til at udskyde personer fra listen.

Det har været lovens formål at sikre teologisk sagkundskab indflydelse på afgørelser i gejstlige læresager, men der har ikke været et formål at give bestemte kirkepolitiske holdninger eller partsinteresser indflydelse på afgørelserne.”

Om habilitetsspørgsmålet udtalte Vestre Landsret følgende i sin dom:

”Denne sag angår spørgsmålet om idømmelse af disciplinær straf for en tjenestefor-seelse. Sagen behandles efter de regler, der gælder for behandlingen af straffesager, og der er ved præsterettens dom idømt disciplinærstraf i form af afskedigelse. Der er derfor ikke grundlag for at statuere, at sagen på grund af sin karakter ikke er omfat-tet af Den Europæiske Menneskeretskonventions artikel 6.

De teologisk sagkyndige, der deltog i sagens pådømmelse i præsteretten, blev ud-valgt fra en grundliste udarbejdet af Kirkeministeriet, som er klager i sagen, med til-slutning af indklagedes interesseorganisation. De personer, der var anført på listen, var blevet udvalgt ved vægtet lodtrækning blandt et større antal personer, hvoraf in-gen var foreslået af Kirkeministeriet selv, men alle var blevet foreslået af en række organer med tilknytning til både den teoretiske og praktiske teologi. Det må derfor lægges til grund, at Kirkeministeriet ved grundlistens udarbejdelse anvendte en fremgangsmåde, der var egnet til at sikre, at personerne på grundlisten udgjorde et bredt udsnit af den teologiske sagkundskab i Danmark. Indklagede har da heller ikke rejst indsigelse mod de faglige kvalifikationer hos de sagkyndige, der medvirkede ved sagens behandling i præsteretten. Hertil kommer, at de sagkyndige i landsretten, som indklagede ikke har rejst indvending imod, er udtaget fra en grundliste, der blev udarbejdet på samme måde som grundlisten, der dannede grundlag for udvælgelsen af de sagkyndige til præsteretten. Der er derfor ikke grundlag for at statuere, at præsteretten ikke kan anses for en uafhængig og upartisk domstol. Den omstændig-hed, at den bredest mulige sammensætning i sig selv er ønskelig, og at Kirkemini-steriet kunne have opfordret også andre teologiske organer til at fremkomme med forslag til personer til optagelse på grundlisten, og at dette kunne have medført, at andre egnede personer var blevet opført på listen, kan ikke føre til andet resultat.”

Kapitel 4 Forslag til en formaliseret procedure til forberedelse af gejstlige læresager

4.1 Baggrund for procedurekrav

På baggrund af den debat, der fulgte i forbindelse med kirkeministerens overdragelse af tilsynet med præsten i den såkaldte 'Taarbæk-sag' til en biskop i et andet stift, var ministeren kaldt i samråd i Folketingets Kirkeudvalg den 15. juni 2005.

I samrådet udtalte ministeren bl.a. følgende om betingelserne for anvendelsen af lov om domstolsbehandling af gejstlige læresager:

"Der er således nogle forudsætninger, som bør være opfyldt, før lovens procedurebestemmelser kommer i brug. Blandt forudsætningerne er:

1. Det må være veldokumenteret, at præsten har udtalt synspunkter, der må antages for at tilsidesætte folkekirkens bekendelsesgrundlag.
2. Der skal ikke blot være tale om enkeltstående udtalelser, der kan opfattes som "finker, der er røget af panden". Der må være tale om gentagne udtalelser, som præsten holder fast ved.
3. Biskoppen, som fører tilsyn med præsten, må have sørget for at få præstens synspunkter grundigt belyst, samtidig med at biskoppen har gjort det klart for præsten, hvilke synspunkter der efter biskoppens opfattelse er en tilsidesættelse af bekendelsesgrundlaget. Denne belysning af synspunkter kan ske gennem tjenstlige samtaler, hvor præsten har ret til at medbringe en bisidder. Belysningen af synspunkterne kan også ske skriftligt."⁵

Ministeren fandt det endvidere relevant at fremhæve princippet i Danske Lovs 2-17-17. Her bestemtes, hvordan biskopperne skulle forholde sig, når de blev stillet overfor lærespørgsmål. Bestemmelsen fastslog bl.a., at superintendenten (det vil sige biskoppen) i læresager skulle "bespørge sig med andre Superintendenter, Professoribus Theologiæ og de forstandigste Præster, at de kunde svare det, som vist og fast er"⁶.

Denne bestemmelse er næppe gældende ret mere, men intentionerne søges videreført i den nedenfor beskrevne model.

4.2 Forslag til indledende procedure for behandling af gejstlige læresager

Arbejdsgruppen foreslår, at spørgsmål om, hvorvidt en præst har tilsidesat folkekirkens bekendelsesgrundlag, belyses på følgende måde, forinden den tilsynsførende biskop tager stilling til, om sagen ønskes indbragt for de gejstlige retter:

1. Den tilsynsførende biskop formulerer et undersøgelsestema.

---

⁵ Citatet stammer fra kirkeministerens talepapir, således som det er offentliggjort på Kirkeministeriets hjemmeside. Se nærmere på Kirkeministeriets hjemmeside på adressen: www.km.dk/sfk_15-06-2005.html.

⁶ Citatet er gengivet fra "Kong Christian den femtes Danske Lov", udgivet og med kildehenvisninger forsynet af Dr. Jur. V. A. Secher, i kommission hos universitetsboghandler G. E. C. Gad, 1891.

2. Den tilsynsførende biskop nedsætter et rådgivende undersøgelsesudvalg til afklaring af, hvorvidt der er sket tilsidesættelse af folkekirkens bekendelsesgrundlag. Den tilsynsførende biskop er formand for undersøgelsesudvalget og udpeger to andre biskopper samt to præster i folkekirken som udvalgsmedlemmer. For disse er det en tjenestepligt at deltage i det rådgivende undersøgelsesudvalgs arbejde, hvis man udpeges af den tilsynsførende biskop. Efter den tilsynsførende biskops skøn kan der eventuelt tilknyttes eksterne fagteologer fra f.eks. universiteternes teologiske fakulteter, ligesom der kan inddrages en eller flere lægmænd.
3. Biskoppen underretter kirkeministeren om nedsættelse og sammensætning af det rådgivende undersøgelsesudvalg, samt om undersøgelsestemaet.
4. Det rådgivende undersøgelsesudvalg udarbejder en skriftlig redegørelse om hændelsesforløb og de spørgsmål og problemstillinger m.v., som undersøgelsestemaet giver anledning til.
5. Den tilsynsførende biskop kan beslutte at afholde samtaler med den præst, der er genstand for undersøgelsen, til afklaring af, hvorvidt præsten har tilsidesat folkekirkens bekendelsesgrundlag.

Der bør ikke fastsættes nogen tidsramme for, hvornår det rådgivende undersøgelsesudvalg skal have afsluttet sit arbejde og afgivet sin redegørelse. Det afgørende er således, at sagen allerede på et forberedende stadie belyses på en sådan måde, at den tilsynsførende biskop ikke efterlades i berettiget tvivl om, hvorvidt gejstlig læresag bør rejses.

Arbejdsgruppen understreger, at det fortsat skal være en integreret del af den tilsynsførende biskops funktion at afgøre, om der skal rejses sag mod en præst ved de gejstlige retter. Der er således ikke tale om at overlade afgørelsen til det rådgivende undersøgelsesudvalg.

Den foreslåede procedure giver også mulighed for, at det f.eks. under friere samtaler med præsten efterprøves, om præstens synspunkter er udtryk for en egentlig tilsidesættelse af folkekirkens bekendelsesgrundlag. Præstens eventuelle erkendelse af at have bragt sig i modstrid med folkekirkens bekendelsesgrundlag giver samtidig præsten mulighed for nærmere refleksion og måske revision af de fremsatte synspunkter.

Arbejdsgruppen finder derfor, at den foreslåede procedure vil afdække og afprøve de fremsatte synspunkter på en sådan måde, at grundlaget for klageskrift er gennearbejdet, såfremt den tilsynsførende biskop vurderer, at der skal rejses en læresag.

Proceduren foreslås fastsat i et cirkulære (se bilag 1). På sigt kan det overvejes, om proceduren bør fastsættes ved bekendtgørelse, der udstedes med hjemmel i en ny § 2 a, i forslag til lov om ændring af lov nr. 336 af 14. maj 1992 om domstolsbehandling af gejstlige læresager (se bilag 2).

I det følgende gennemgås de enkelte punkter i proceduren nærmere.

4.2.1 Formulering af undersøgelsestema

Arbejdsgruppen finder, at det er en naturlig del af biskoppens tilsyn med den præst, hvis synspunkter er genstand for prøvelse, at biskoppen formulerer undersøgelsestemaet.

Det skal sikres, at det rådgivende undersøgelsesudvalg kan foretage en seriøs og dybtgående vurdering af, om og hvilke dele af folkekirkens bekendelsesgrundlag præsten eventuelt har tilsidesat. Det skal samtidig sikres, at præsten får en reel mulighed for at forklare og forsvare sine synspunkter, herunder at påvise, at synspunkterne er blevet

misforstået. Derfor foreslår arbejdsgruppen, at undersøgelsestemaet som minimum opfylder visse formalia:

- Undersøgelsestemaet skal formuleres skriftligt.
- Undersøgelsestemaet skal være fyldestgørende, præcist og loyalt i forhold til sagens genstand og herunder tilkendegive på hvilke punkter, præsten kan have tilsidesat folkekirkens bekendelsesgrundlag.

Høringstemaet udleveres herefter til det rådgivende undersøgelsesudvalg samt til præsten og dennes faglige organisation.

4.2.2 Nedsættelse og sammensætning af det rådgivende undersøgelsesudvalg

Det er arbejdsgruppens opfattelse, at det rådgivende undersøgelsesudvalg bør nedsættes ad hoc til den konkrete sag. Dermed sikres, at den tilsynsførende biskop kan få rådgivning fra et egnet organ, hvor sammensætningen kan tilpasses sagens art.

Arbejdsgruppen finder det tillige væsentligt, at det er den tilsynsførende biskop, der både tager initiativ til nedsættelsen af udvalget, udpeger medlemmerne og er formand for udvalget, idet dette er med til at fastholde, at tilsynsansvaret ligger hos den pågældende biskop.

Det er arbejdsgruppens opfattelse, at sager om eventuel tilsidesættelse af folkekirkens bekendelsesgrundlag på forhånd kan antages at være af meget forskellig form og indhold. Derfor finder arbejdsgruppen det uhensigtsmæssigt at fastsætte meget faste rammer for det rådgivende undersøgelsesudvalgs sammensætning og procedurer.

Kernen er, at den tilsynsførende biskop har både ret og pligt til at knytte to andre af folkekirkens tjenestegørende biskopper til sig i det rådgivende undersøgelsesudvalg. For at understøtte den teologiske bredde er det tillige vigtigt, at to særligt teologisk kyndige præster tilknyttes undersøgelsesudvalget. Det er ikke en forudsætning, at disse præster kommer fra det samme stift, men de bør være i tjeneste.

Eventuel tilknytning til udvalget af ekstern teologisk kompetence afhænger af den tilsynsførende biskops skøn. Den tilsynsførende biskop bør i den forbindelse overveje, om en egentlig persontilknytning til undersøgelsesudvalget er formålstjenlig, eller om den ønskede eksterne teologiske kompetence med fordel kan indhentes på anden vis, f.eks. i form af et responsum fra de teologiske fakulteter. Tilsvarende er det op til den tilsynsførende biskop at afgøre, om udvalget skal suppleres med en eller flere lægmænd.

Sekretariatsfunktionen for det rådgivende undersøgelsesudvalg varetages af den tilsynsførende biskops stiftsadministration. Dermed understøttes en smidig tilrettelæggelse af undersøgelsesudvalgets arbejde, også selv om biskoppen i særlige tilfælde skulle føre det gejstlige tilsyn med en præst, der ikke forretter tjeneste i den tilsynsførende biskops eget stift⁷.

Sekretariatet kan forstærkes med teologisk bistand, såfremt den tilsynsførende biskop skønner det nødvendigt.

Det rådgivende undersøgelsesudvalg forudsættes sammen med biskoppen at føre samtaler med den præst, hvis synspunkter er genstand for prøvelse. Formålet med samtalerne

---

⁷ Dette kan ske i henhold til [lov nr. 79 af 3. marts 1948 om adgang for biskopper til fritagelse i visse tilfælde for at føre tilsyn med en menighed og dennes præster](#).

er at afdække, hvad præstens synspunkter går ud på, samt at vurdere om synspunkterne indebærer en tilsidesættelse af folkekirkens bekendelsesgrundlag.

Undersøgelsesudvalget kan endvidere under samtalerne søge at vejlede præsten.

4.2.3 Underretning af kirkeministeren

Kirkeministeriet skal have meddelelse fra den tilsynsførende biskop om nedsættelse og sammensætning af det rådgivende udvalg samt om undersøgelsestemaet. Meddelelsen har karakter af en orientering.

Spørgsmålet om diæter, kørselsgodtgørelse mv. til det rådgivende undersøgelsesudvalgs medlemmer vil skulle aftales med Kirkeministeriet i hvert enkelt tilfælde, ligesom øvrige budgetspørgsmål afklares med ministeriet ved udvalgets nedsættelse.

4.2.4 Udarbejdelse af skriftlig redegørelse

Hensigten med den indledende procedure i gejstlige læresager er – foruden de nævnte processuelle grunde – at skabe klarhed over hændelsesforløb og synspunkter gennem saglig og faglig dialog og diskussion af sagens baggrund og indhold. Det må således være i den pågældende præsts interesse, at de synspunkter og overvejelser, han måtte have, fremlægges både præcist og loyalt i det rådgivende undersøgelsesudvalgs redegørelse. Tilsvarende er det i folkekirkens interesse, at det rådgivende undersøgelsesudvalgs overvejelser, afvejsninger og konklusioner fastholdes præcist og lægges åbent frem.

Det rådgivende undersøgelsesudvalgs skriftlige redegørelse bør derfor som udgangspunkt gøres offentligt tilgængeligt. Såfremt redegørelsen indeholder oplysninger vedrørende præstens rent private forhold, kan oplysninger herom unddrages offentlighed, såfremt præsten ønsker det. Den tilsynsførende biskop træffer afgørelse herom.

Arbejdsgruppen er opmærksom på, at forvaltningslovens § 28, stk. 1, udtrykkelig nævner oplysninger om religion som eksempel på en oplysning, der vedrører enkeltpersoners rent private forhold. For en god ordens skyld skal det derfor understreges, at oplysninger om folkekirkepræsters religiøse opfattelse naturligvis ikke er omfattet af beskyttelseshensynet bag forvaltningslovens § 28, stk. 1, da oplysningen i sagens natur ikke afslører følsomme forhold i forbindelse med præstens privatliv⁸.

Varetagelsen af stillingen som præst i folkekirken hviler på en grundlæggende forudsætning om, at præsten er medlem af folkekirken, jf. ansættelseslovens § 1, stk. 2⁹. Præsten er desuden født medlem af menighedsrådet, jf. menighedsrådslovens § 2, stk. 1¹⁰. En argumentation om, at oplysninger om folkekirkepræsters religiøse forhold kunne henføres under beskyttelsen i forvaltningslovens § 28, stk. 1, kan således siges at mangle den fornødne materielle typicitet. En sådan argumentation ses da heller ikke at have været søgt fremført i praksis.

---

⁸ Sammenlign med pkt. 175 i vejledning om forvaltningen, hvor det anføres, at "Ved afgørelsen af, om en oplysning vedrører rent private forhold[...], skal der lægges vægt på, om oplysningen [...] direkte afslører særligt følsomme forhold i forbindelse med den pågældendes privatliv".

⁹ Se også Steffen Brunés "Folkekirkens personale", 2. udg., Nyt Juridisk Forlag 2003, side 9f.

¹⁰ Det er ligeledes en betingelse for at være valgbar til menighedsrådet, at man er medlem af folkekirken, jf. menighedsrådsvalglovens § 3, stk. 1, jf. § 2, stk. 1.

Ved udvalgets afgivelse af den skriftlige redegørelse sikres et grundlag, som den tilsynsførende biskop kan støtte sig på i afgørelsen af, hvorvidt der skal rejses sag ved de gejstlige retter.

4.2.5 Eventuelle samtaler med præsten

I sager om tilsidesættelse af folkekirkens bekendelsesgrundlag kan det være en naturlig del af sagens belysning, herunder den tilsynsførende biskops vurdering af om der skal rejses læresag, at biskoppen indkalder sognepræsten til en eller flere samtaler.

Omvendt er det af stor betydning for præstens retssikkerhedsmæssige stilling, at denne ikke tvinges til at inkriminere sig selv ved at deltage i en samtale.

Hensigten med samtalerne er som sagt at skabe klarhed over hændelsesforløb og synspunkter gennem saglig og faglig dialog og diskussion af sagens baggrund og indhold. Det må således antages at være i den pågældende præsts interesse, at de synspunkter og overvejelser, han eller hun måtte have, formuleres klart og fastholdes. Samtidig må det antages at være i overensstemmelse med præstens ønske, at hans holdninger kommer til kendskab, også for andre, og gøres til genstand for drøftelse.

Allerede i dag er det en naturlig del af biskoppens tilsyn med præsten at vurdere, hvorvidt og under hvilke former der skal finde samtaler sted med præsten. Det er tillige en del af biskoppens tilsyn at afgøre, hvornår en eventuel samtale eller samtalerække afsluttes.

Endelig skal det understreges, at sognepræsten også i dag til enhver tid har ret til en bisidder, f.eks. en repræsentant for sin faglige organisation. Det er væsentligt, at biskoppen er opmærksom på, hvornår en samtale med en præst går fra at være en sjælesørgerisk eller almindelig tjenstlig samtale til at være en tjenstlig samtale med et potentielt disciplinært indhold, hvor præsten har ret til en bisidder. Samtaler inden for rammerne af undersøgelsesudvalget vil i sagens natur altid falde i sidstnævnte kategori.

4.2.6 Afslutning af den indledende procedure

Det er den tilsynsførende biskop, der træffer afgørelse om, hvornår forberedelsesfasen i henhold til foranstående er tilendebragt.

Biskoppen træffer på det foreliggende grundlag afgørelse om, hvorvidt der skal rejses sag ved de gejstlige domstole, og lægger i så fald det rådgivende udvalgs redegørelse til grund for sin indstilling og forslag til klageskrift (se afsnit 5.2).

Såfremt biskoppen ikke finder, at der er grundlag for at rejse sag, afgør biskoppen, om der i fortsættelse af det rådgivende udvalgs arbejde bør etableres fora til fortsat dialog og eventuel vejledning af præsten.

Kapitel 5 Forslag til lov om ændring af lov om gejstlige læresager

5.1 Betingelser for at kunne rejse læresag

Som beskrevet i afsnit 4.2. foreslår arbejdsgruppen, at den tilsynsførende biskop fremover skal følge en ny procedure, inden han træffer afgørelse om, hvorvidt sagen skal kræves rejst ved de gejstlige domstole. Denne procedure foreslås i første omgang beskrevet i cirkulærereform (arbejdsgruppens udkast til cirkulære er optaget som bilag 1 til rapporten).

For at understrege vigtigheden af, at proceduren følges, foreslår arbejdsgruppen endvidere, at lov om domstolsbehandling af gejstlige læresager ændres, således at der tilføjes en bestemmelse, der giver kirkeministeren hjemmel til at udstede regler om forberedelse af sager forud for biskoppens beslutning om, hvorvidt sagen skal kræves rejst ved de gejstlige domstole (arbejdsgruppens udkast til lovforslag er optaget som bilag 2 til rapporten).

Arbejdsgruppen foreslår derfor, at der indsættes en ny § 2 a i lov om domstolsbehandling af gejstlige læresager, med følgende ordlyd:

”§ 2 a. Kirkeministeren fastsætter regler om den tilsynsførende biskops forberedelse af sagen, forinden biskoppen kan forlange, at sagen skal rejses ved de gejstlige domstole”.

Det foreslås samtidig, at den nye § 2 a indgår i et nyt kapitel, med følgende overskrift:

”Kapitel 1 a. *Bestemmelser om forberedelse af sager*”.

5.2 Kun adgang til at rejse sager efter krav fra biskoppen

I dag rejses læresager efter beslutning af kirkeministeren. Dette sker enten efter forudgående forhandling med biskoppen, jf. § 3, stk. 1, i lov om domstolsbehandling af gejstlige læresager, eller ved at biskoppen forlanger, at sag skal rejses, jf. lovens § 3, stk. 2. Der henvises til den nærmere beskrivelse af reglerne i afsnit 3.2. ovenfor.

I dag er det således muligt for kirkeministeren at undlade at rejse en læresag, såfremt biskoppen har indbragt sagen for ministeren med en anden hjemmel end den, der følger af lovens § 3, stk. 2.

Arbejdsgruppen har drøftet, hvorvidt der i fremtiden alene skal kunne rejses læresag ved de gejstlige retter, hvis den tilsynsførende biskop forlanger det.

I den forbindelse har arbejdsgruppen bl.a. inddraget erfaringerne fra 'Taarbæk-sagen'. Arbejdsgruppen finder det bl.a. på den baggrund hensigtsmæssigt, at det fremover alene tilkommer den tilsynsførende biskop at forlange gejstlige læresager rejst.

For det første ligger en sådan kompetence i naturlig forlængelse af biskoppens gejstlige tilsynsfunktion, herunder den indledende sagsforberedelse, som arbejdsgruppen foreslår indført (se kapitel 4.2.).

For det andet vil en entydig placering af initiativretten hos den tilsynsførende biskop fjerne den nuværende uklarhed i forhold til, hvem der udøver kompetence i forhold til præsters eventuelle tilsidesættelse af folkekirkens bekendelsesgrundlag.

Det skal således bemærkes, at kirkeministeren efter den gældende lov ikke er forpligtet til at rejse gejstlig læresag, medmindre biskoppen direkte forlanger det, jf. den nuværende bestemmelse i lovens § 3, stk. 2.

Arbejdsgruppens forslag vil indebære en ændring af den nuværende § 3 i lov om domstolsbehandling af gejstlige læresager.

Arbejdsgruppen foreslår derfor, at den nuværende § 3 i lov om domstolsbehandling af gejstlige læresager ændres som følger:

”§ 3. Kirkeministeren rejser læresag, når biskoppen forlanger det.

Stk. 2. Forinden sag rejses, skal der gives Akademikernes Centralorganisation lejlighed til at udtale sig.

Stk. 3. Kirkeministeren kan bestemme, at tjenesteforseelser, der ikke er omfattet af § 1, skal medinddrages under sagen.”

I bemærkningerne til lovforslaget skal det understreges, at formålet med præsteretten ikke er at konstatere, hvad der er god eller dårlig teologi. Dårlig teologi behøver jo ikke at være i strid med folkekirkens lære, men kan f.eks. blot bestå af ubehjælpssomme, uklare eller direkte klodsede formuleringer og udtalelser.

Diskussion om, hvad der er god eller dårlig teologi, hører hjemme i den frie teologiske debat og diskussion, f.eks. i fagblade, på undervisningsinstitutioner, ved debataftener og andre tilsvarende fora.

Derfor skal der fortsat ikke være mulighed for, at den enkelte præst kan kræve en læresag rejst mod sig selv for derved at søge at få ’blåstemplet’ sin teologi. Denne diskussion må som sagt henvises til de diskussionsfora, hvor den naturligt hører hjemme.

Arbejdsgruppen har overvejet, hvorvidt den nuværende bestemmelse i lovens § 3, stk. 4, hvorefter kirkeministeren kan bestemme, at tjenesteforseelser, der ikke er omfattet af § 1, kan medinddrages under sagen, fortsat har en berettigelse. Det taler imod en bevarelse af bestemmelsen, at den kan være egnet til at sløre distinktionen mellem læresager og almindelige tjenesteforseelser.

For en fortsat bevarelse af bestemmelsen taler imidlertid, at der efter præsterettens afgørelse af en læresag ikke bør være en residual af andre emner af tjenstlig karakter i forhold til præsten. Dette gør sig især gældende, hvis præsterettens afgørelse af selve lærespørgsmålet ender med en frifindelse.

På den baggrund er det arbejdsgruppens opfattelse, at bestemmelsen bør bevares, jf. forslaget ovenfor til formulering af § 3.

5.3 Ændret sammensætning af præsteretten / landsretten

De nuværende regler om sammensætning af præsteretten i 1. instans fremgår af § 5 i lov om domstolsbehandling af gejstlige læresager. Det fremgår af denne bestemmelse, at en læresag, der rejses mod en præst eller provst, indbringes i 1. instans for byretten, der tiltrædes af to teologisk sagkyndige. Retten benævnes præsteretten. Dommeren er præsterettens formand.

Den nuværende sammensætning af præsteretten udgør således en blanding af teologiske eksperter og juridisk ekspertise.

Det har fra forskellig side været kritiseret, at man med så forholdsvis snæver en teologisk deltagelse i præsteretten kan risikere, at de teologisk dommere begge vælges fra grupperinger med samme teologiske retningspræg. Kritikere af den nuværende ordning har på den baggrund argumenteret for, at der består en vis risiko for, at præsterettens upartiskhed i visse situationer vil kunne betvivles.

Arbejdsgruppen har derfor også drøftet en ændring i sammensætning af præsteretten, således at antallet af teologiske meddommere udvides fra de nuværende to til tre teologisk sagkyndige.

Med en sådan udvidelse vil præsterettens teologiske sammensætning blive bredere, og den foran beskrevne risiko for ensidighed i teologisk retningspræg tilsvarende reduceret.

Det er arbejdsgruppens opfattelse, at en sådan ændring vil give en øget retssikkerhed for den præst eller provst, der er genstand for læresagen, uden at præsterettens sammensætning af den grund kan siges at blive overdimensioneret.

Desuden vil præsteretten i sin sammensætning være af samme teologiske bredde som behandlingen af en evt. ankesag hos landsretten, jf. lovens § 9, stk. 2.

Forslaget kræver en ændring af § 5, 1. pkt. i lov om domstolsbehandling af gejstlige læresager. Den nuværende § 5, vil således skulle affattes således:

”§ 5. Læresag, der rejses mod en præst eller provst, indbringes i 1. instans for byretten, der tiltrædes af tre teologisk sagkyndige. Retten benævnes præsteretten. Dommeren er præsterettens formand.”

Præsterettens domme kan ankes til landsretten, jf. lovens § 9, stk. 1¹¹. Ved behandlingen af ankesagen tiltrædes landsretten af tre teologisk sagkyndige, der udtages efter reglerne i lovens § 6, jf. lovens § 9, stk. 2, dvs. at de teologisk sagkyndige udtages efter samme regler som for præsteretten.

Arbejdsgruppen har tillige drøftet, om sammensætningen af landsretten skal ændres, således at landsretten ved sin behandling af ankesager fra præsteretten f.eks. bør tiltrædes af flere teologiske meddommere end de tre, der i dag fremgår af lovens § 9, stk. 2.

Arbejdsgruppen finder dog for det første, at den nuværende sammensætning af landsretten i fornødent omfang varetager retssikkerhedsmæssige hensyn til den præst, der er genstand for en gejstlig læresag, der indankes fra præsteretten.

For det andet er det arbejdsgruppens opfattelse, at der ikke siden lovens ikrafttræden den 1. juli 1992 er fremkommet nye forhold, der i øvrigt kunne begrunde en ændring af landsrettens sammensætning i ankesager fra præsteretten.

---

¹¹ Som et kuriosum kan det nævnes, at loven ved sin nuværende sprogbrug sætter lighedstegn mellem begrebet ”præsteretten” og af byrettens behandling af sagen i 1. instans. En tilsvarende ’gejstlig benævnelse’ i forbindelse med landsrettens behandling af ankesagen findes ikke længere i lovens sprogbrug. Således benævnes landsretten ikke på anden måde, hverken i lovens § 9, eller § 10.

Af lovens § 11 fremgår, at læresager mod en biskop i 1. instans indbringes for landsretten, der benævnes bisperetten. Af lovens § 15 fremgår, at bisperettens dom kan ankes til Højesteret, men heller ikke her benævnes 2. instansen med en særlig ’gejstlig betegnelse’.

Den tidligere retstilstand brugte betegnelsen ”provsteret” i 1. instans, ”landemoderet” i 2. instans, samt ”Højesteret” i 3. instans (1. instans for biskopper), jf. nærmere herom i betænkning nr. 1182/1989, kapitel 4.3.1. – 4.3.3., samt kapitel 5.2.

Arbejdsgruppen har ikke overvejet ændringer af reglerne i lovens kapitel 3 om behandlingen af læresager mod biskopper¹², da dette ikke er omfattet af arbejdsgruppens kommissorium.

5.4 Beskikkelse af teologisk sagkyndige til grundlisten

Arbejdsgruppen har drøftet reglerne om beskikkelse af teologisk sagkyndige til grundlisten.

Som beskrevet i afsnit 3.3. har Akademikernes Centralorganisation udviklet en praksis, hvor de alene giver tilslutning til sagkyndige til grundlisten, hvis de pågældende har en universitetsgrad i teologi, der går videre end en teologisk kandidateksamen.

Arbejdsgruppen finder anledning til at tage afstand fra AC's hidtidige praksis. Arbejdsgruppen ønsker i den forbindelse at præcisere følgende:

- AC's hidtidige praksis medfører en u hensigtsmæssig indsnævring af den personkreds, der vil kunne komme i betragtning, når der skal udpeges medlemmer til grundlisten
- AC's hidtidige praksis har ikke grundlag hverken i forarbejderne til eller ordlyden af bestemmelserne i lov om domstolsbehandling af gejstlige læresager.

Efter arbejdsgruppens opfattelse peger intet således i retning af, at alene personer, der har erhvervet Ph.D-graden eller doktorgraden i teologi, skal kunne udpeges til teologisk sagkyndige.

Det er arbejdsgruppens opfattelse, at der allerede efter gældende ret må indfortolkes en forpligtelse for både Akademikernes Centralorganisation og Kirkeministeriet til at foretage en konkret vurdering af den enkeltes teologiske sagkyndighed, når der udpeges medlemmer til grundlisten. Denne sagkyndighed kan f.eks. være erhvervet igennem virket som præst. Af forarbejderne til lovens § 6 fremgår bl.a., at ”Det vil være en betingelse, at de pågældende er teologer, men der vil ikke generelt blive stillet krav om, at disse personer skal være ordineret og arbejde som præster i den danske folkekirke. Udpegning af lærere fra de teologiske fakulteter vil også kunne komme på tale.”

Arbejdsgruppen har overvejet en ændring af lovens § 6, således at Kirkeministeriet (dog fortsat efter indstilling fra biskopperne, uddannelsesinstitutionerne m.fl.) og Akademikernes Centralorganisation *hver især* indstiller et nærmere bestemt antal teologisk sagkyndige til grundlisten. Den samlede indstilling (’brutto-listen’) udgør herefter grundlisten. Det vil betyde, at hverken Kirkeministeriet eller Akademikernes Centralorganisation har veto med hensyn til de teologisk sagkyndige, som den anden part indstiller.

Det er imidlertid arbejdsgruppens opfattelse, at man derved nærmer sig en situation, hvor de personer, der optages på grundlisten, med en vis ret vil kunne betegnes som partsrepræsentanter frem for som personligt udpeget på baggrund af deres faglige kvalifikationer. Det vil medføre, at der vil kunne stilles spørgsmålstejn ved, om den enkelte teologisk sagkyndige dommer – og derved selve præsteretten – kan anses for at være uafhængig og upartisk, jf. kapitel 3.3. ovenfor.

---

¹² Læresag mod en biskop rejses i 1. instans for den landsret, hvorunder stiftet hører. Landsretten, der tiltrædes af de to efter embedsalder ældste biskopper som teologisk sagkyndige, benævnes bisperetten, jf. lovens § 11. Bisperettens domme kan ankes til Højesteret inden for en frist på fire uger, jf. lovens § 15.

Arbejdsgruppen finder det afgørende, at det også fremover sikres, at der ikke kan rejses berettiget tvivl om præsterettens uafhængighed og upartiskhed. Arbejdsgruppen finder derfor, at udpegning af teologisk sagkyndige til grundlisten alene skal kunne ske som en personlig udpegning, baseret på faglige og saglige kriterier. Som det fremgår af kapitel 3.3., har kønsfordeling spillet en vis rolle i Kirkeministeriets sammensætning af grundlisten over teologisk sagkyndige. Det er arbejdsgruppens opfattelse, at der også fremover bør tilstræbes en ligelig kønsfordeling i forbindelse med grundlistens sammensætning.

Da antallet af præsterettens teologiske dommere øges med 50% (fra 2 til 3), foreslås det, at grundlistens antal af teologisk sagkyndige ligeledes øges med 50% (fra ”mindst 20”, jf. lovens § 6, stk. 1, til ”mindst 30”).

Lovens § 6, vil dermed skulle affattes således:

”§ 6. Beskikkelse af teologisk sagkyndige, som skal være teologiske kandidater og medlemmer af folkekirken, sker på grundlag af en grundliste udarbejdet af Kirkeministeriet med tilslutning af Akademikernes Centralorganisation. Grundlisten skal udarbejdes for et tidsrum af fire år regnet fra en 1. januar og omfatte mindst 30 teologisk sagkyndige.

Stk. 2. Landsrettens præsident danner ved lodtrækning blandt de personer, der er opført på grundlisten, en liste over teologisk sagkyndige i landsretskredsen.

Stk. 3. Til behandling af en sag ved præsteretten udtages de tre teologisk sagkyndige, der står øverst på listen over teologisk sagkyndige i landsretskredsen, og som ikke tidligere i det tidsrum, grundlisten gælder, har virket som teologisk sagkyndige.

Stk. 4. I øvrigt finder retsplejelovens regler om udtagelse af domsmænd tilsvarende anvendelse.”

I bemærkningerne skal det præciseres, at Akademikernes Centralorganisation ikke ved deres tilslutning kan lægge til grund, at de teologiske sagkyndige som minimum skal have en universitetsgrad i teologi, der går videre end den teologiske kandidatgrad, f.eks. en Ph.D.-grad eller en doktorgrad, for at kunne blive optaget på grundlisten. Det bør således af forarbejderne fremgå, at et særligt kvalificeret kendskab til folkekirkens liv og forhold i øvrigt, f.eks. i kraft af erfaring som præst i folkekirken, vil være et sagligt kriterium i forbindelse med udpegning af personer til grundlisten.

Arbejdsgruppens medlemmer er endvidere enige om, at den nuværende praksis – hvor Kirkeministeriet ikke selv foreslår personer til optagelse på grundlisten, men anmoder andre om at komme med forslag, som ministeriet så bruger som udgangspunkt for sin indstilling – skal fortsætte. Ordningen vil således fortsat svare til det, der er anført i uddraget fra Vestre Landsrets dom af 19. januar 1999 ovenfor i kapitel 3.3.

Bestemmelsen om, at grundlisten skal udarbejdes for et tidsrum af fire år regnet fra en 1. januar, foreslås opretholdt.

Efter modtagelsen af grundlisten udarbejder hver landsrets præsident en liste over teologisk sagkyndige i landsretskredsen. Den indbyrdes rækkefølge afgøres ved lodtrækning. De tre teologisk sagkyndige, der står øverst på listen, som gælder for landsretskredsen, udpeges herefter til at tiltræde præsteretten. De pågældende må ikke tidligere have fungeret som teologisk sagkyndige i den fireårige periode, grundlisten gælder.

5.5 Forslag om lovændring i forhold til overenskomstansatte sognepræster

Det følger af ordlyden til lovens § 1, at loven udelukkende finder anvendelse på sager, der indbringes for præsteretten eller bisperetten med påstand om, at en tjenstemandsansat præst, provst eller biskop i forkyndelsen eller på anden lignende måde har tilsidesat den danske folkekirkes bekendelsesgrundlag.

I forbindelse med behandlingen af lovforslag L 74 Forslag til lov om ændring af lov om folkekirkens økonomi (Finansiering af nye præstestillinger, forenkling og bedre styring af fællesfonden m.v.) blev det påpeget, at det er uhensigtsmæssigt, at overenskomstansatte sognepræster ikke er omfattet af lov om domstolsbehandling af gejstlige læresager¹³.

Baggrunden herfor er, at der på tidspunktet for lovens vedtagelse var få overenskomstansatte sognepræster, og at deres ansættelsesforhold var af løsere karakter.

I dag (medio 2006) er der 140 årsværk som overenskomstansat sognepræst, hvis forkyndelsesfrihed således har en ringere beskyttelse end de tjenstemandsansatte.

Arbejdsgruppen indstiller derfor, at lovens § 1 ændres, således at den fremtidigt vil omfatte både tjenstemandsansatte og overenskomstansatte sognepræster.

Lovens § 1 foreslås affattet således:

”§ 1. Loven finder anvendelse på sager, der indbringes for præsteretten eller bisperetten med påstand om, at en tjenstemandsansat eller overenskomstansat præst, provst eller biskop i forkyndelsen eller på anden lignende måde har tilsidesat den danske folkekirkes bekendelsesgrundlag (læresager).”

I forarbejderne skal det understreges, at loven fortsat kun omfatter præster, provster og biskopper i folkekirken, som har Kirkeministeriet som ansættelsesmyndighed. Dermed omfattes i første omgang sognepræsterne, ligesom også fængselspræsterne vil være omfattet af loven (også for de lukkede institutioner, da Kirkeministeriet er ansættelsesmyndighed, selv om lønindplacering og lønafholdelse foretages af Direktoratet for Kriminalforsorgen). Andre særpræster i folkekirken med Kirkeministeriet som ansættelsesmyndighed, herunder hospitalspræster, døvepræster m.v. vil ligeledes være omfattet.

5.6 Særligt om valgmenigheder og Danske Sømands- og Udlandskirker

En række præstestillinger vil fortsat ikke være omfattet af lovens anvendelsesområde. Det gælder naturligvis først og fremmest præster i trossamfund udenfor folkekirken, men f.eks. også præster i folkekirkens valgmenigheder og i Danske Sømands- og Udlandskirker¹⁴.

Det er arbejdsgruppens opfattelse, at selv om præsterne i valgmenigheder også er præster i folkekirken, så skal de fortsat ikke være omfattet af lov om domstolsbehandling af

---

¹³ Se bl.a. kirkeministerens svar af 20. februar 2006 på spørgsmål 8 fra Folketingets Kirkeudvalg ([KIU L 74 – svar på spm. 8 og ændringsforslag, fra kirkeministeren](#)).

¹⁴ Der henvises i øvrigt til Steffen Brunés: Folkekirkens personale, 2. udg., kapitel 1.20. om de såkaldte præstestillinger i udkanten af folkekirken.

gejstlige læresager, idet dette ville indebære begrænsninger i valgmenighedernes nuværende adgang til selv at vælge deres præst, jf. § 1, stk. 1, i valgmenighedsloven¹⁵.

Den gældende kirkelige frihedslovgivning for valgmenighederne betyder, at en valgmenigheds bestyrelse i dag har mulighed for at skille sig af med sin præst, såfremt den måtte ønske det. Ønsket kan f.eks. tænkes at være begrundet i, at valgmenighedens bestyrelse mener, at deres præst har et kirkesyn, der ikke (længere) er sammenfaldende med menighedens. I en sådan situation gælder i dag intet krav om, at valgmenighedspræstens kirkesyn tillige indebærer en tilsidesættelse af folkekirkens bekendelsesgrundlag. Det vil således være muligt for valgmenighedens bestyrelse at skille sig af med deres valgmenighedspræst, selv om præsten ubestridt befinder sig indenfor folkekirkens bekendelsesgrundlag.

Valgmenighedspræster er ikke offentligt ansatte præster, men befinder sig derimod i et privatretligt ansættelsesforhold. Deres løn er heller ikke finansieret af offentlige midler. I pensionsmæssig henseende er bl.a. valgmenighedspræster omfattet af Pensionskassen af 1950 for forskellige private kirkelige organisationer¹⁶.

Det følger af valgmenighedslovens § 15, at den, der stadfæstes som præst for en valgmenighed, skal modtage præstevielse, såfremt han ikke allerede er præsteviet, og have kollats af stiftets biskop. Inden valgmenighedens præst tiltræder, skal han endvidere skriftligt erklære samvittighedsfuldt at ville efterkomme de regler, der gælder for folkekirken, og de regler, der særligt gælder for valgmenigheder, jf. valgmenighedslovens § 16.

En valgmenighed står under tilsyn af provsten for det provsti, hvor menigheden har sit hjemsted, af stiftets biskop og under overtilsyn af Kirkeministeriet, jf. valgmenighedslovens § 4. Hvis den kirkelige betjening af valgmenighedens medlemmer efter biskoppens skøn ikke varetages på forsvarlig måde, kan han efter forudgående forhandling med valgmenighedens bestyrelse overfor kirkeministeren stille forslag om, at menighedens anerkendelse tilbagekaldes, jf. valgmenighedslovens § 21, stk. 3. Tilbagekaldes valgmenighedens anerkendelse, jf. § 21, tilbagekaldes tillige præstens stadfæstelse, jf. valgmenighedslovens § 18, stk. 4.

Biskoppens mulighed for at agere overfor valgmenighedspræsten er udtømmende beskrevet i valgmenighedslovens § 18, stk. 4, jf. § 21. Biskoppen har således ikke nogen sanktionsmuligheder, der *udelukkende* er rettet mod valgmenighedspræsten, da valgmenighedslovens § 18, stk. 4 efter sin ordlyd er en accessorisk bestemmelse, der forudsætter samtidig anvendelse af lovens § 21, hvorefter valgmenighedens anerkendelse kan tilbagekaldes.

Valgmenighedsloven indeholder med andre ord ingen adgang for biskoppen til at 'nøjes' med at tilbagekalde valgmenighedspræstens stadfæstelse.

Såfremt en biskop mener, at en valgmenighedspræst har tilsidesat folkekirkens bekendelsesgrundlag, må biskoppen således efter gældende ret tage en forhandling med valgmenighedens bestyrelse og valgmenighedspræsten, og gøre dem bekendt med sin opfattelse. Biskoppen kan herunder vejlede om, hvorledes valgmenighedspræsten kan ændre adfærd for at holde sig indenfor folkekirkens bekendelsesgrundlag.

---

¹⁵ [Lov nr. 204 af 24. maj 1972 om valgmenigheder.](#)

¹⁶ Se herom kapitel 1.20.6. samt bilag V i Steffen Brunés: Folkekirkens Personale, 2. udg., Nyt Juridisk Forlag 2003.

Er *valgmenighedens præst* herefter enig med biskoppen, vil præsten følge biskoppens vejledning.

Såfremt *valgmenighedens bestyrelse* er enig i biskoppens opfattelse, kan bestyrelsen om fornødent selv vælge at tage skridt til at afskedige deres præst, jf. ovenfor, hvis den ikke længere ønsker, at præsten skal varetage den præstelige betjening af valgmenigheden. Dette kan f.eks. tænkes at være tilfældet, hvis valgmenighedspræsten ikke vil følge biskoppens vejledning.

Såfremt både valgmenighedens bestyrelse og valgmenighedspræsten er *uenige* med biskoppen, kan biskoppen indstille til kirkeministeren, at valgmenighedens anerkendelse tilbagekaldes, jf. bestemmelsen i valgmenighedslovens § 21, stk. 3, hvorved også valgmenighedspræstens stadfæstelse tilbagekaldes, jf. valgmenighedslovens § 18, stk. 4. Kirkeministeren må herefter tage stilling til, hvorvidt biskoppens indstilling skal imødekommes. Den hidtidige valgmenighed bliver herefter en frimenighed udenfor folkekirken.

En særlig situation kan opstå, hvis kirkeministerens afgørelse i en sådan sag går den tilsynsførende biskop imod. Konsekvensen ville i så fald umiddelbart være, at biskoppen fortsat skulle være tvunget til at føre tilsyn med en valgmenighedspræst, som efter biskoppens opfattelse tilsidesætter folkekirkens bekendelsesgrundlag.

Valgmenigheder er imidlertid direkte omfattet af lov om adgang for biskopper til fritagelse i visse tilfælde for at føre tilsyn med en menighed og dennes præster (lov om biskoppers tilsynsfritagelse), jf. lovens § 1, stk. 1¹⁷. Såfremt en biskop meddeler Kirkeministeriet, at vedkommende af særlige grunde ikke finder at kunne føre tilsyn med en valgmenighed indenfor stiftet, kan Kirkeministeriet således meddele biskoppen fritagelse for at føre dette tilsyn. Det må antages, at en biskop, hvis indstilling i henhold til valgmenighedslovens § 21, stk. 3, ikke imødekommes af kirkeministeren, herefter vil anmode om at blive fritaget for tilsynet med valgmenighedspræsten.

Det følger af § 1, stk. 2 i lov om biskoppers tilsynsfritagelse, at fritagelsen gælder for tilsynet med prædikeembedet, sakramenternes forvaltning og sjælesorgen i det hele.

Lovens § 2, 1. pkt. fastslår, at Kirkeministeriet skal foranledige, at tilsynet i en sådan situation overtages af en anden af biskopperne, som er villig til at modtage tilsynsopgaven. Af lovens § 5 fremgår, at overdragelsen af tilsynet til en anden biskop ikke medfører ændringer i tjenstlige forhold for provstens vedkommende, bortset fra hvad der følger af, at tilsynet er overtaget af en anden end stiftets biskop.

Præsterne i Danske Sømands- og Udlandskirker (DSUK) har ikke Kirkeministeriet som ansættelsesmyndighed. DSUK-præsterne er således ikke omfattet af den gældende lov, og vil som udgangspunkt heller ikke være omfattet af den foreslåede lov. DSUK blev stiftet den 1. januar 2004 ved en fusion mellem Dansk Kirke i Udlandet (DKU) og Dansk Sømandskirke i Fremmede Havne¹⁸.

I dag varetager generalsekretariatet for DSUK det administrative tilsyn med DSUK-præsterne. Biskoppen over Københavns Stift forestår i dag det gejstlige tilsyn med præsterne fra det tidligere Dansk Sømandskirke i Fremmede Havne, mens biskoppen over Aalborg Stift forestår tilsynet med præsterne i det tidligere Dansk Kirke i Udlandet.

---

¹⁷ [Lov nr. nr. 79 af 3. marts 1948.](#)

¹⁸ Se Dansk Sømands og Udlandskirkers hjemmeside: www.dsuk.dk.

Det er arbejdsgruppens opfattelse, at der under de nuværende omstændigheder ikke bør ske nogen ændring i forholdet mellem DSUK-præsterne og lov om domstolsbehandling af gejstlige læresager. Arbejdsgruppen har i den forbindelse bl.a. tillagt det betydning, at DSUK er en forening, oprettet på privatretligt grundlag.

DSUK har imidlertid givet udtryk for et ønske om en tættere tilknytning til folkekirkens myndigheder. Det er arbejdsgruppens opfattelse, at det i fremtiden kan vise sig begrundet at revidere spørgsmålet om DSUK-præsternes inddragelse under lov om domstolsbehandling af gejstlige læresager. Det forudsætter dog, at deres ansættelsesforhold i tilstrækkelig grad nærmer sig ansættelsesbetingelserne for folkekirkens sognepræster.

Kapitel 6 Bispeeksamen og kollats

6.1 Bispeeksamen som ansættelsesbetingelse

Siden reformationen har det været praksis, at præster skal opfylde en række betingelser, for at de kan anses for at være 'rettelig kaldede' til embedet. Det drejer sig om indstillingsbetingelsernes opfyldelse, bispeeksamens aflæggelse og biskoppens meddelelse af kollats.

Bispeeksamen regnes fortsat for et vigtigt instrument for biskopperne ved ansættelse af nye præster. Arbejdsgruppen har i den sammenhæng fundet det rigtigt at forholde sig til bispeeksamen, idet eksamen må anses for at være et led i biskoppens tilsyn med sognepræsten.

Tidligere var indholdet af bispeeksamen baseret på en almen- og praktisk teologisk kundskabsprøve. En del af det oprindelige indhold af bispeeksamen må i dag siges at være afløst af den teologiske kandidateksamen. Der var dengang – som nu – ikke givet bindende forskrifter for bispeeksamens praktiske gennemførelse ud over enkelte almene bestemmelser¹⁹.

Men indholdet af bispeeksamen er i dag forsat fordelt på såvel kundskabsprøve som en 'ansættelssamtale'.

Bispeeksamen finder kun sted ved førstegangsansættelse²⁰.

På trods af, at bispeeksamen er en ansættelsesbetingelse, forekommer det fra tid til anden, at ministeren har ansat kandidaten i stillingen, inden bispeeksamen har været afholdt.

6.2 Reglerne om bispeeksamen

Bestemmelsen om bispeeksamen findes i Danske Lov 2-3-2. Bestemmelsen fastslår bl.a., at "haver Meenigheden imod samme Person intet med Billighed at sige, da skal hand begive sig til Superintendenten [dvs. biskoppen], som hannem skal overhøre, og hvis hand hannem i Lærdom og Levnet Skikkelig befinder, da skal hand hannem til Præste-Embedet uden Ophold indvie med de forordnede Ceremonier."²¹

Bispeeksamen finder derfor sted, efter præsten er kaldet af menigheden.

Der er – bortset fra Danske Lovs 2-3-2 – ikke givet bindende forskrifter for bispeeksamens indhold eller gennemførelse.

Det skal samtidig bemærkes, at den enkelte biskop selv tilrettelægger sin bispeeksamen. Dette kan ske under hensyn til kandidaten og til den menighed, som kandidaten skal beskikkes til. Formentlig kan biskoppen også inddrage hensyn til aktuelle kirkelige spørgsmål²².

Bispeeksamen vil herunder indeholde nogle skriftlige opgaver, der normalt stilles med nogle ugers frist. Den mundtlige del af bispeeksamen vil almindeligvis vare nogle timer.

---

¹⁹ Se side 8 i biskop Henrik Christiansens artikel i Præsteforeningens Blad 1984/1.

²⁰ Jf. Steffen Brunés, Folkekirkens personale, 2. udg., kapitel 1.3.5.

²¹ Citatet er gengivet fra "Kong Christian den femtes Danske Lov", udgivet og med kildehenvisninger forsynet af Dr. Jur. V. A. Secher, i kommission hos universitetsboghandler G. E. C. Gad, 1891.

²² Se også her side 8 i biskop Henrik Christiansens artikel i Præsteforeningens Blad 1984/1

Et eksempel på en bispeeksamen gengives i det følgende²³:

”Denne eksamen er ikke en egentlig faglig kundskabsprøve men i hovedsagen en samtale om ordination og præstetjeneste. Bispeeksamen danner grundlaget for meddelelse af kollats. Præsteløftet aflægges i forbindelse med bispeeksamen.

Du bedes aflevere en besvarelse af følgende opgave:

1. En *prædiken* til 2. søndag i fasten 2. tekstrække, hvor såvel GT-læsning som epistellæsning inddrages. Der ønskes i den forbindelse forslag til motiveret salmevalg (salmerne nævnes ved nummer og 1. linie af 1. vers) sat ind i hele gudstjenestens sammenhæng. Der kan vælges fra salmebogen.
2. *Undervisning*. Der ønskes en disposition opdelt i lektioner for en gennemgang for voksne af 3. trosartikel med en kort redegørelse for problematik, metode, stof og undervisningsmateriale.
3. Præstens forkyndelsesfrihed. En kort redegørelse for eventuelle begrænsninger i præstens ytringsfrihed.

Opgaverne skal være mig i hænde senest....”

På baggrund af opgavebesvarelserne gennemfører biskoppen en samtale med kandidaten.

Bispeeksamen er således samlet set en egnethedsprøve, der skal vise om kandidaten – såvel kundskabsmæssigt som personligt – er egnet til at varetage et præsteembede.

6.3 Forslag til løsninger

Det er, som anført i afsnit 6.1, ministeriets erfaring, at ministeren i mange tilfælde vil have ansat den pågældende, forinden der har været afholdt bispeeksamen.

Såfremt bispeeksamen skal opretholdes som en reel mulighed for biskoppen til at nægte at give en kandidat til et præsteembede ordination og kollats, bør denne u hensigtsmæssighed i ansættelsesproceduren efter arbejdsgruppens opfattelse fjernes.

Arbejdsgruppen har derfor drøftet to løsningsmuligheder, der beskrives i det følgende:

6.3.1 Bispeeksamen afholdes inden ansættelse

I henhold til administrationscirkulæret af 6. oktober 2005²⁴ har biskoppen ansvaret for ansættelsessagens fuldstændige forberedelse. Det er med andre ord biskoppen, der afgør, hvornår en ansættelsessag indsendes til kirkeministeren. Det kunne derfor overvejes, om biskoppen i den forbindelse skulle pålægges at gennemføre bispeeksamen, forinden sagen sendes til kirkeministeren.

En sådan løsning ville for det første understrege vigtigheden af bispeeksamen som et af ansættelseskriterierne for præsteembede i folkekirken. For det andet ville det give biskoppen en reel mulighed for at inddrage resultatet af bispeeksamen.

---

²³ Uddrag af brev af 25. januar 2006 fra biskoppen over Københavns Stift til en kandidat til præsteembede

²⁴ Kirkeministeriets cirkulære af 6. oktober 2005 om forberedelse af sager om ansættelse i præstestillinger og om udfærdigelse af ansættelsesbevis

Denne løsningsmodel vil dog efter arbejdsgruppens opfattelse blive svær at administrere i praksis, ikke mindst i betragtning af, at antallet af ledige præstestillinger og af ansøgere med og uden overstået bispeeksamen til enhver tid vil variere.

6.3.2 Ansættelsesbrev udfærdiges med forbehold

En anden løsning kunne være, at det af ministeren underskrevne ansættelsesbrev for præsten forsynes med en bemærkning om, at en forudsætning for ansættelsen er, at bispeeksamen er bestået. Som en historisk parallel kan peges på, at det i 1629 blev indskærpet, at kaldsbreve skulle udstedes ”conditionaliter” for at sikre biskoppens frie kollats og ordinationsret²⁵.

Indførelse af dette forslag kræver blot en administrativ rutine, så ministerens ansættelsesbrev udstedes med anførelse af forbehold for bestået bispeeksamen.

Arbejdsgruppen anbefaler denne løsning, idet den i praksis vil være hensigtsmæssig og let at administrere. Den begrænser heller ikke biskoppens frie valg af, hvornår bispeeksamen afholdes.

Arbejdsgruppen er enig om, at stiftsadministrationerne selv må gennemføre de nødvendige tilpasninger af sagsgange og –rutiner, så de har overblik over, om kandidaten har bestået bispeeksamen.

6.4 Kollats

Før en præst kan overtage et embede, skal præsten modtage kollats af stiftets biskop. Herved forstås et højtideligt brev, hvorved biskoppen på embedets vegne overdrager en til præstegerning kaldet person det kirkelige embede. I bilag 4 er der optaget et eksempel på kollats fra Århus Stift.

Kollats er omtalt i Danske Lov 2-3-3: ”Og naar hand indviet er, skal Superintendenten [dvs. biskoppen] med sit beseglet Brev forskikke hannem til Provsten, og skal saa Provsten om Søndagen, eller den næste Hellig Dag derefter, i Prædiken tale hans beste for den gandske Meenighed og Stædets Øvrighed, eller Patron, og oplæse Superintendents Brev, at hand er rettelig kaldet, overhørt og til Embedet ordineret, at være deris Prædiker i Ordet, meddeele dennem Christi Sacramenter, og dennem i deris Saligheeds Sag betiene.”

Kollats udstedes såvel ved førstegangsansættelse som ved senere ansættelser. Kollatsen gives således til alle, der er indstillet til præsteembede, medmindre biskoppen efter en saglig bedømmelse finder ikke at ville give en kandidat kollats.

Spørgsmålet om kollatsens karakter belyses bl.a. ved en Højesteretsdom af 20. juni 1862²⁶. Dommen fastslog, at selvom man har modtaget ansættelsesbrev, vil man ikke kunne tiltræde embedet, førend biskoppen har givet kollats.

I kollatsen ligger yderligere den gensidighed, der bør være imellem præst og menighed. Præsten forpligtes ved kollatsen til at være præst for menigheden og følge folkekirkens

---

²⁵ Jf. biskop Henrik Christiansens artikel Om bispeeksamen og ordination, Præsteforeningens Blad 1984/1, side 7.

²⁶ Ifølge August Roesen, Dansk Kirkeret, 3. udg., side 174, blev det af Højesteret udtrykt således: ”Udstedelsen af kaldsbrevet, når dette for øvrigt er gyldigt, må anses som det faktum, hvorved den pågældende erholder ansættelse, om han end ikke kan tiltræde embedet, forinden biskoppen ved kollatsen har bedvidnet, at den stedfundne beskikkelse er anordningsmæssig”.

bekendelsesgrundlag. På den anden side forpligtes menigheden til flittigt at søge til kirke.

Biskoppen må til enhver tid embedsmæssigt og personligt stå som garant for, at præsterne i hans stift såvel ved udnævnelsen som senere opfylder de åndelige og kirkelige betingelser for at kunne være præster i folkekirken. Mener en biskop, at en præst ikke opfylder disse betingelser, må han sige fra, dvs. at han, når det drejer sig om udnævnelse af en præst til et embede, kan – og bør – nægte at give ham kollats²⁷.

Arbejdsgruppen har diskuteret, hvorvidt biskoppen vil kunne tilbagetage kollatsen, og dermed fratage præstens ret til at fungere i embede²⁸.

Når en præst ved dom afskediges²⁹, fordi præsten findes at have tilsidesat folkekirken's bekendelsesgrundlag, bortfalder kollatsen samtidig som det mindre i det mere. Med biskoppens ret til (i henhold til både de gældende og de foreslåede regler) at kræve læresag rejst mod en præst, er spørgsmålet om mulig tilbagetagelse af kollatsen ikke længere aktuelt. Biskoppen er forpligtet til at respektere domstolens afgørelse, også i relation til kollatsspørgsmålet.

Det har været drøftet, om en biskop har en 'moralsk pligt' til at søge sin afsked, hvis en afgørelse ved præsteretten går biskoppen imod. Argumentationen skulle være, at præsterettens afgørelse kan ses som en underkendelse af biskoppens tilsyn. Det er arbejdsgruppens opfattelse, at det må være op til den enkelte biskops personlige vurdering i den konkrete sag. Men arbejdsgruppen mener ikke, at der generelt kan siges at bestå en moralsk pligt for biskoppen til at søge sin afsked i en sådan situation. Der findes heller ikke nogen umiddelbar parallel til andre områder, hvor en sådan moralsk pligt gør sig gældende.

Om kollats eventuelt kan tilbagetages i andre situationer end ved spørgsmål om tilsidesættelse af folkekirken's bekendelsesgrundlag, falder uden for nærværende fremstillingsrammer.

---

²⁷ Jf. August Roesen, Dansk Kirkeret, 3. udg., side 175.

²⁸ Spørgsmålet har ofte været genstand for diskussion inden for kirkeretten, se bl.a. Steffen Brunés artikel om lov om domstolsbehandling af gejstlige læresager i Juristen 1993/4, side 186 ff.

²⁹ Jf. § 16 i lov om domstolsbehandling af gejstlige læresager.

Kapitel 7 Særlige krav til menighedsrådsmedlemmer

7.1 De gældende regler

Reglerne om menighedsrådsmedlemmers valgbarhed findes i lov om valg til menighedsråd³⁰ og i lov om menighedsråd³¹.

Menighedsrådsvalglovens § 3, jf. § 2, bestemmer, at en person – for at kunne opstille til valg til menighedsråd – skal være medlem af folkekirken, være fyldt 18, ikke være umyndiggjort og have dansk indfødsret eller have haft bopæl i riget uafbrudt i 1 år forud for valgdagen.

Samtidig bestemmer lovens § 3, stk. 3 – 4, i hvilke tilfælde man fortaber sin valgbarhed, hvis man er idømt straf eller bøde. I den forbindelse skal lovens § 3, stk. 3 fremhæves. Heraf fremgår, at menighedsrådet selv beslutter, hvorvidt en person er straffet for en handling, der i ”almindeligt omdømme gør den pågældende uværdig” til at være medlem af et menighedsråd.

Menighedsrådets afgørelser kan indbringes for biskoppen, jf. lovens § 3, stk. 10. Anken har opsættende virkning, jf. samme lovs § 3, stk. 11.

I menighedsrådslovens §15, jf. lovbekendtgørelse nr. 164 af 16. marts 2004, fastsættes følgende om et medlems udtræden af menighedsrådet, som følge af fortabelse af valgbarheden:

”§15. Mister et medlem sin valgbarhed, skal medlemmet udtræde af menighedsrådet.

Stk. 2. Et medlem, der fraflytter menighedsråds kredsen, eller hvis bopæl er beliggende i en nyoprettet kreds, kan dog forblive i menighedsrådet til udløbet af valgperioden, såfremt vedkommende over for rådet afgiver en bindende erklæring herom.

Stk. 3. En sognebåndsløser, der er medlem af menighedsrådet i det sogn, til hvis præst der er løst sognebånd, og som mister sin valgbarhed, fordi den præst, til hvem der er løst sognebånd, fratræder sin stilling eller opsiger sognebåndsløsningen, kan bevare sit medlemskab til udløbet af valgperioden, hvis vedkommende over for rådet afgiver en bindende erklæring herom.

Stk. 4. Et medlem, som vedholdende undlader at opfylde sine pligter som medlem af rådet, skal udtræde af rådet.

Stk. 5. Menighedsrådet afgør, om betingelserne for udtrædelse efter stk. 1-4 er opfyldt. Menighedsrådets afgørelse herom kan indbringes for biskoppen, hvis afgørelse kan indbringes for kirkeministeren.”

7.2 Tidligere regler

Indtil 1992 indeholdt lov om valg til menighedsråd bestemmelser om valgret og valgbarhed med følgende ordlyd:

---

³⁰ [Bekendtgørelse nr. 163 af 16. marts 2004 af lov om valg til menighedsråd](#) med senere ændringer.

³¹ [Bekendtgørelse nr. 164 af 16. marts 2004 af lov om menighedsråd](#).

”§ 2. Valgret til menighedsråd har ethvert medlem af folkekirken, der er fyldt 18 år, medmindre den pågældende stiller sig i afgjort modsætning til folkekirken ved åbenlyst at fornægte kristentroen.

-----

§ 3. Valgbar til menighedsråd er enhver, som opfylder betingelserne i § 2 for valgret, medmindre vedkommende er straffet for en handling, der i almindeligt omdømme gør ham uværdig til at være medlem af et menighedsråd. Spørgsmålet om fortabelse af valgbarhed på grund af straf afgøres af det nyvalgte menighedsråd. Afgørelsen kan indbringes for kirkeministeren.”

Ovennævnte affattelse af menighedsrådsvalglovens §§ 2-3 blev ændret ved lov nr. 288 af 29. april 1992 om ændring af lov om valg til menighedsråd, således at bestemmelserne fik et indhold svarende til det, der gælder i dag.

7.3 Indførelse af et loyalitetskrav for valgte menighedsrådsmedlemmer

På baggrund af Højesterets dom i 'Ribers-sagen' har arbejdsgruppen drøftet det hensigtsmæssige i en ændring af lov om valg til menighedsråd, således at et valgt menighedsrådsmedlem kan fortabe sin valgbarhed, såfremt en række nærmere betingelser er opfyldt.

Arbejdsgruppen fremhæver nødvendigheden af, at der skabes et værn, så et valgt medlem af menighedsrådet ikke anvender sin position i rådet som en platform til aktivt, vedholdende og offentligt at udbrede synspunkter, der er i åbenlys modstrid med folkekirkens lære, og derved bringe sig i afgjort modsætning til folkekirken.

Etableringen af et sådant værn vil være med til at beskytte folkekirkens identitet og selvforståelse som trossamfund. Det vigtige er ikke muligheden for at føre sager mod kirkens medlemmer. Det vigtige er derimod at kunne beskytte sig mod illoyale *handlinger* fra kirkeligt ansatte og folk med et ledelsesansvar i folkekirken. Sådanne regler skal i givet fald alene sigte på at ramme åbenlyst illoyale handlinger. Regler på området må således ikke føre til nogen form for sindelagskontrol, der kan hæmme den frie debat om indholdet af kristendommen.

Den danske folkekirke er kendetegnet ved en betydelig rummelighed i forhold til forskellige teologiske og kirkepolitiske opfattelser. Denne rummelighed kommer bl.a. til udtryk i lovgivningens bestemmelser om valgmenigheder, sognebåndsløsning, hensyn til kirkelige mindretal ved præsteansættelser m.v.

I debatten er det fra tid til anden blevet fremført, at man på trods af rummeligheden ikke må glemme, at folkekirken er et trossamfund og ikke blot en 'religionsanstalt'. Dette fremgår også af grundlovens § 4, der fastslår, at det er den evangelisk-lutherske kirke, der er den danske folkekirke.

Det er ligeledes blevet fremført, at der er et behov for at tydeliggøre folkekirken som trossamfund. Årsagen hertil skal bl.a. ses i en generel tendens til, at flere definerer deres religiøse ståsted som en personlig sammensætning af elementer fra forskellige religioner og livsanskuelser.

Det følger af folkekirkens status som trossamfund, at der må være en grænse for hvordan et menighedsrådsmedlem aktivt og vedholdende kan agere i offentligheden, uden at

den pågældende ved sine handlinger bringer sig i et modsætningsforhold til medlemskabet af menighedsrådet som folkekirkelig myndighed.

At der er tradition for, at en sådan grænse er ganske vid – og i praksis kan være svær at definere konkret – betyder efter arbejdsgruppens opfattelse ikke, at en sådan grænse ikke eksisterer.

I lyset af Højesterets dom i 'Ribers-sagen' kan det efter arbejdsgruppens opfattelse overvejes at skabe det fornødne klare grundlag for en ændret retstilstand for så vidt angår valgte medlemmer af menighedsrådet.

Derimod mener arbejdsgruppen ikke, at der er opstået et behov for at fastsætte ændrede regler for 'almindelige medlemmer' af folkekirken. Det er således kun i den situation, at et folkekirkemedlem også er menighedsrådsmedlem, at arbejdsgruppen finder det nødvendigt at fastsætte grænser for den pågældendes adfærd.

Menighedsrådsmedlemmer varetager, jf. menighedsrådslovens § 1, ledelsen af sognets anliggender. Dette omfatter ikke kun de praktiske rammer, men også indholdet af sognets kirkelige liv. Menighedsrådet træffer også beslutning vedr. valg af præst og indførelse af ny autoriseret liturgi og salmebøger.

Det er arbejdsgruppens opfattelse, at det centrale element i bedømmelsen af sager om valgte menighedsrådsmedlemmers fortabelse af valgbarhed bør være en konkret vurdering af menighedsrådsmedlemmets adfærd, set i forhold til den pågældendes samtidige medlemskab af menighedsrådet.

Arbejdsgruppen forudsætter derfor, at et menighedsrådsmedlems afvigelse i forhold til folkekirkens lære skal være så markant og utvetydig, at erkendelsen heraf ikke kræver særlig teologisk fagkundskab.

På den baggrund finder arbejdsgruppen heller ikke behov for at etablere særlige regler for sagsforberedelse i et teologisk kyndigt rådgivende undersøgelsesudvalg, ligesom arbejdsgruppen heller ikke finder det nødvendigt med en særlig gejstlig domstol til at afgøre sådanne sager.

Ændringen vil kunne gennemføres ved, at reglerne om valgbarhed til menighedsrådet suppleres med en bestemmelse om, at et menighedsrådsmedlem ikke ved sin adfærd må stille sig i afgjort modsætning til folkekirken.

En sådan formulering er med til at understrege, at der er tale om et krav om loyalitet over for folkekirken snarere end et krav om tro. Det vil kunne imødekomme kritikken om, at der ikke bør indføres bestemmelser, der betyder, at medlemmerne af folkekirken opdeles i A- og B-medlemmer.

Arbejdsgruppen finder det vigtigt at understrege, at en sådan bestemmelse vil skulle anvendes med forsigtighed. Det skal bl.a. sikres, at folkekirkens tradition for en levende debat – om bl.a. trosspørgsmål – ikke modvirkes af, at menighedsrådsmedlemmerne unødigt frygter at blive genstand for sager, hvor de i sidste ende kan fortabe deres medlemskab af menighedsrådet.

Arbejdsgruppen finder derfor, at indførelse af en bestemmelse om et særligt loyalitetskrav for valgte menighedsrådsmedlemmer forudsætter, at bestemmelsen kun finder anvendelse, når følgende betingelser alle er opfyldt:

1. Det valgte menighedsrådsmedlem skal have givet udtryk for en trosopfattelse, der på et eller flere afgørende punkter klart og utvetydigt er i strid med folkekirkens lære.

2. Vedkommende skal aktivt, vedholdende og offentligt have udbredt sine synspunkter og dermed direkte modarbejdet folkekirken.
3. Vedkommende skal vedholdende have fortsat sin offentlige udbredelse efter at have modtaget en tilkendegivelse om, at dette vil kunne medføre, at vedkommende mister sin valgbarhed.

En sådan regel vil alene betyde, at den pågældende ikke kan forblive medlem af menighedsrådet. Derimod vil ændringen ikke medføre, at den pågældendes medlemskab af folkekirken ophører.

Forslaget vedrører alene valgbarhed. Arbejdsgruppen finder ikke, at der bør genindføres særlige krav til valget, ud over de nuværende krav om medlemskab, alder, myndighed mv. (se afsnit 7.1.1).

7.4 Hvem træffer afgørelse om, hvorvidt valgbarheden er fortabt

Arbejdsgruppen foreslår, at afgørelsen af sådanne sager henlægges til stiftsøvrigheden, det vil sige til biskoppen og stiftsamtmanden i forening. Dermed vil den endelige afgørelse blive truffet af en myndighed, der er i besiddelse af såvel teologisk som forvaltningsretlig kompetence.

Det er en forudsætning for arbejdsgruppens forslag, at stiftsøvrigheden også efter den 1. januar 2007 har en personsammensætning, der ligner den nuværende.

Stiftsøvrigheden vil kunne rejse en sag på baggrund af forelæggelse fra f.eks. en sognepræst, som er medlem af menighedsrådet, et andet valgt menighedsrådsmedlem, eller på stiftsøvrighedens eget initiativ. Opregningen er ikke udtømmende.

Ved at give stiftsøvrigheden afgørelseskompetencen i sådanne sager løftes spørgsmålet ud af de lokale rammer. Derved forebygges, at bestemmelsen misbruges af menighedsrådets flertal eller præsten til på usaglig vis at påvirke menighedsrådets sammensætning.

Det er arbejdsgruppens opfattelse, at stiftsøvrighedens afgørelse i disse sager skal være endelig. Såfremt stiftsøvrigheden træffer afgørelse om, at et valgt menighedsrådsmedlem har mistet sin valgbarhed, idet medlemmet har bragt sig i afgjort modsætning til folkekirken ved aktivt, vedholdende og offentligt at udbrede synspunkter, der er i åbenlys modstrid med folkekirkens lære, skal afgørelsen ikke kunne indbringes for anden administrativ myndighed.

I den forbindelse gør arbejdsgruppen opmærksom på, at et valgt menighedsrådsmedlem, der i henhold til stiftsøvrighedens afgørelse mister sin valgbarhed i sådanne sager, vil kunne indbringe stiftsøvrighedens afgørelse for domstolene, jf. den almindelige prøvelsesadgang i grundlovens³² § 63, stk. 1.

7.5 Tidsmæssig udstrækning af fortabelse af valgbarheden

Arbejdsgruppen har drøftet, hvorvidt et valgt menighedsrådsmedlem, der har fortabt valgbarheden, skal have fortabt sin valgbarhed for altid.

---

³² [Danmarks Riges Grundlov af 5. juni 1953.](#)

Det er arbejdsgruppens opfattelse, at dette vil være for vidtgående. Det kunne desuden medføre en uhensigtsmæssig begrænsning i udfoldelsen af de demokratiske muligheder indenfor folkekirken.

Arbejdsgruppens medlemmer er enige om, at den tidsmæssige udstrækning af fortabelsen af valgbarheden kun bør være for resten af den aktuelle valgperiode.

Såfremt en stiftsøvrighed træffer afgørelse om, at et valgt medlem af menighedsrådet har bragt sig i afgjort modsætning til folkekirken ved aktivt, vedholdende og offentligt at udbrede synspunkter, der er i åbenlys modstrid med folkekirkens lære, og derfor må udtræde af menighedsrådet, vil medlemmet således kunne opstille og blive valgt ved det næste menighedsrådsvalg.

Såfremt den pågældende indvælges i menighedsrådet på ny, må stiftsøvrigheden vurdere, om de forhold, der førte til fortabelse af valgbarheden, på ny gør sig gældende, og i givet fald træffe fornyet beslutning om fortabelse af valgbarheden.

7.6 Arbejdsgruppens forslag om ændring af lov om valg til menighedsråd

Ændringen i lov om valg til menighedsråds bestemmelser om valgret og valgbarhed foreslås formuleret således:

”§ 3 a. Et valgt medlem af menighedsrådet, der har bragt sig i afgjort modsætning til folkekirken ved aktivt, vedholdende og offentligt at udbrede synspunkter, der er i åbenlys modstrid med folkekirkens lære, mister sin valgbarhed.

Stk. 2. Stiftsøvrigheden træffer afgørelse om valgbarhed efter stk. 1. Stiftsøvrighedens afgørelse kan ikke indbringes for anden administrativ myndighed.

Stk. 3. Tab af valgbarhed, jf. stk. 1, gælder for resten af valgperioden.

Kapitel 8 Kirkefunktionærers og præsteægtefællers valgbarhed til menighedsrådet

8.1 Indledning

Arbejdsgruppen har drøftet, hvorvidt reglerne om valgbarhed til menighedsrådet skal ændres for sognepræsters ægtefæller og for de ansatte ved kirken (kirkefunktionærer).

Baggrunden er, at menighedsrådene i en lang række situationer skal træffe afgørelse i sager, hvor kirkefunktionærer og præsteægtefæller kan have personlige interesser i sagens udfald. Det kan for kirkefunktionærernes vedkomme dreje sig om sager vedr. kontortid, ansættelses- og afskedigelsessager samt øvrige sager om kirkebetjeningens ordning. For præsteægtefæller kan det f.eks. dreje sig om afgørelser vedrørende præstens tjenestebolig.

I disse situationer vil spørgsmålet om habilitet blive aktualiseret, hvis præsteægtefællen eller kirkefunktionærerne også er valgt som medlemmer af menighedsrådet.

8.2 Generelle betragtninger om inhabilitet

Det er et grundlæggende retsprincip, at ingen kan deltage i afgørelsen af en sag, hvori vedkommende selv har en væsentlig personlig interesse. Overholdelsen af princippet er en forudsætning for, at offentligheden kan have tillid til, at offentlige myndigheders afgørelser hviler på et sagligt grundlag, og ikke er dikteret af usaglige interesser³³.

Der sondres mellem speciel inhabilitet og generel inhabilitet. Regler om speciel inhabilitet vedrører situationer, hvor en person skal tage del i behandlingen og/eller afgørelsen af en konkret sag.

Bestemmelser eller retsgrundsætninger om generel inhabilitet vedrører betingelserne for at beklæde stillinger eller hverv. Generelle habilitetsbetragtninger udtrykker således et princip om, at man ikke kan beklæde en given post i forvaltningen, hvis man relativt hyppigt vil være afskåret fra at udføre sin forvaltningsmæssige funktion pga. speciel inhabilitet³⁴.

Spørgsmål om evt. inhabilitet må altid afgøres på grundlag af en samlet vurdering af omstændighederne i det konkrete tilfælde. Regler om speciel inhabilitet er bl.a. lovfæstet i forvaltningsloven³⁵ og flere andre steder i lovgivningen, f.eks. i menighedsrådslovens § 26.

Forvaltningsloven finder anvendelse på sager, hvori en forvaltningsmyndighed har truffet eller vil træffe en afgørelse, jf. forvaltningslovens § 2, stk. 1. Det følger af lovens § 2, stk. 2, at reglerne om inhabilitet desuden også gælder for behandlingen af sager om indgåelse af kontraktsforhold eller lignende privatretlige dispositioner.

---

³³ Se også Folketingets Ombudsmands Beretning 1970, side 33.

³⁴ Se bl.a. side 175 og side 195 i Hans Gammeltoft-Hansen m.fl., Forvaltningsret, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 1994.

³⁵ [Lov nr. 571. af 19. december 1985 med senere ændringer – forvaltningsloven.](#)

Når menighedsrådet, jf. menighedsrådslovens § 26, stk. 1, skal beslutte, om et menighedsrådsmedlem må anses for inhabil i en konkret sag (speciel inhabilitet), skal beslutningen træffes ud fra en vurdering af, om medlemmet befinder sig i en situation, hvor der generelt består en risiko for, at usaglige hensyn kan spille ind på medlemmets sagsbehandling. En beslutning om at anse et menighedsrådsmedlem for inhabil indebærer således ingen tilkendegivelse om, at det pågældende medlem konkret må antages at ville lægge vægt på usaglige hensyn.

Den omstændighed, at der i menighedsrådet er enighed om en sags afgørelse, har ingen indflydelse på afgørelsen af spørgsmålet om et medlems habilitet. Det er med andre ord ikke et sagligt argument for at anlægge en mere lempelig vurdering af habilitetsspørgsmålet.

Efter forvaltningslovens § 3, stk. 1, nr. 1 – 5, er et menighedsrådsmedlem inhabil i forhold til en bestemt sag, hvis der foreligger omstændigheder, som er egnede til at vække tvivl om vedkommendes upartiskhed. Inhabilitet foreligger dog ikke, hvis der som følge af interessens karakter eller styrke, sagens karakter eller den pågældendes funktioner i forbindelse med sagsbehandlingen ikke kan antages at være fare for, at afgørelsen i sagen vil kunne blive påvirket af uvedkommende hensyn, jf. lovens § 3, stk. 2.

Et menighedsrådsmedlem, der har en særlig personlig eller økonomisk interesse i en sags udfald, er inhabil ved behandlingen af sagen, jf. forvaltningslovens § 3, stk. 1, nr. 1. Angivelsen af, at interessen skal være særlig, indebærer, at ikke en hvilken som helst interesse i en sag medfører inhabilitet. Det kræves, at interessen har en vis styrke. Det er endvidere en forudsætning, at der ikke er tale om en interesse af mere almen karakter. Jo mere generel en sag er, desto stærkere skal et medlems interesse i sagens udfald være, for at inhabilitet kan komme på tale.

Ikke blot en egentlig personlig eller økonomisk interesse hos det pågældende medlem kan bevirke inhabilitet. Det samme kan andre uvedkommende hensyn (interesser), f.eks. den omstændighed, at et menighedsrådsmedlem er tilknyttet en organisation eller lignende, der er part i den sag, hvor rådet skal træffe afgørelse, jf. forvaltningslovens § 3, stk. 1, nr. 3.

Hvis medlemmets ægtefælle eller andre nærtstående har en særlig personlig eller økonomisk interesse i sagens udfald, vil der også foreligge inhabilitet, jf. forvaltningslovens § 3, stk. 1, nr. 2.

Forvaltningsloven indeholder en opsamlingsbestemmelse i § 3, stk. 1, nr. 5. Heraf følger, at der foreligger inhabilitet, hvis der foreligger omstændigheder, der i øvrigt er egnede til at vække tvivl om vedkommendes upartiskhed.

8.2.1 Kirkefunktionærers medlemskab af menighedsrådet

Menighedsrådslovens § 27, stk. 5, 1. pkt. bestemmer, at kirkefunktionærer, der er medlem af menighedsrådet i den menighedsrådsreds, hvori funktionæren er ansat, ikke kan deltage i forhandling og afstemning i sager om ansættelse af kirkefunktionærer eller i sager, der angår andre kirkefunktionærer ved kirken og kirkegården.

Kirkefunktionærbegrebet omfatter i denne forbindelse både personer med hovedbeskæftigelse ved kirken eller kirkegården og personer, hvis virksomhed ved kirken er en bibe-skæftigelse, herunder vikarer for kirkefunktionærer.

Baggrunden for bestemmelsen er, at det anses for uheldigt, såfremt ansatte ved kirken i kraft af deres medlemskab af menighedsrådet skal deltage i tilsynet med egne eller an-

dre ansattes tjenstlige forhold. Samme hensyn ligger til grund for lovens bestemmelser om, at kirkefunktionærer ikke kan vælges til kirkeværge eller kontaktperson, jf. § 10, stk. 1 og 5.

I den kommunale styrelseslov³⁶ § 29, stk. 2 - 3, er der fastsat regler om adgangen for kommunens ansatte til at være medlem af kommunalbestyrelsens udvalg. Bestemmelserne afskærer kun fra medlemskab af kommunale udvalg og kun såfremt den ansatte er umiddelbart ansvarlig for ledelsen af et forvaltningsområde eller i øvrigt har ledende funktioner. Bestemmelserne udelukker derimod ikke fra medlemskab af kommunalbestyrelsen. Det er dog antaget, at stillingen som kommunaldirektør er uforenelig med medlemskab af kommunalbestyrelsen.

Baggrunden for reglerne i den kommunale styrelseslov er princippet om generel inhabilitet: Det er uhensigtsmæssigt, at en person er medlem af et udvalg, hvis den pågældende hyppigt vil være afskåret fra at deltage i sagernes behandling på grund af (speciel) inhabilitet. Endvidere kan det være principielt betænkeligt, at en kommunalt ansat som udvalgsmedlem deltager i tilsyn og kontrol med bl.a. sin egen tjenstlige virksomhed. Betænelighederne gør sig navnlig gældende i de tilfælde, hvor den ansatte varetager administrative funktioner af mere overordnet karakter.³⁷

I bekendtgørelse om valg af forældrerepræsentanter til skolebestyrelser i folkeskolen³⁸ (skolebestyrelsesbekendtgørelsen), er der i § 9 fastsat en regel om generel inhabilitet, hvorefter personer, der er ansat ved den pågældende skole, ikke kan indvælges til eller være forældrerepræsentanter i skolebestyrelsen.

Baggrunden for reglen er også her, at det vil være uhensigtsmæssigt, såfremt en ansat ved en skole hyppigt vil være afskåret fra at deltage i behandling af sager pga. speciel inhabilitet. Det vil samtidig være betænkeligt, såfremt en ansat ved skolen skal føre tilsyn med sin egen tjenstlige virksomhed.

Det er som bemærket ovenfor samme principper, der gør sig gældende i menighedsrådslovens § 10, stk. 1 og 5 samt § 27, stk. 5, 1. pkt.

Arbejdsgruppen har diskuteret, hvorvidt disse principper om generel inhabilitet kan begrunde indførelsen af en regel, der udelukker kirkefunktionærer fra at kunne blive valgt til menighedsrådet ved en kirke i den menighedsrådsreds, hvori funktionæren er ansat.

Det har indgået i arbejdsgruppens overvejelser, at funktionæren ikke vil kunne deltage i en lang række af de sager, som kommer til behandling i menighedsrådet, da der i hver enkelt af disse sager vil foreligge speciel inhabilitet, jf. forvaltningslovens § 3 og menighedsrådslovens § 27, stk. 5.

I menighedsråd, hvor en stor del af medlemmerne er kirkefunktionærer, der tillige er ansat ved kirken eller kirkegården, har medlemmerne stor indflydelse på rådets beslutninger vedr. deres egne og kollegernes arbejdsopgaver.

I 2004 og 2005 oppebar 17% af alle landets menighedsrådsmedlemmer en lønindkomst fra ansættelse i folkekirken. 6% af landets menighedsrådsmedlemmer oppebar en årlig lønindkomst fra folkekirken på 20.000 kr. eller derover. Det skal understreges, at der kun er medregnet lønindkomst fra et egentligt ansættelsesforhold. Der er således ikke medregnet situationer, hvor f.eks. en menighedsrådsformand oppebærer honorar efter

---

³⁶ Jf. [lovbekendtgørelse nr. 1060 af 24. oktober 2006](#).

³⁷ Jf. side 145f i 3. udgave af den kommenterede udgave af lov om kommunernes styrelse, Jurist- og økonomiforbundets forlag, 1999.

³⁸ Jf. [bekendtgørelse nr. 903 af 26. september 2005](#).

menighedsrådslovens § 33, ligesom et evt. honorar til menighedsrådets kontaktperson, jf. menighedsrådslovens § 10, stk. 6, heller ikke er medregnet.

I 7% af landets menighedsråd udgjorde ansatte i folkekirken 50% eller flere af rådets valgte medlemmer. Hvis man medregner præsterne, der er fødte medlemmer af menighedsrådene, udgjorde ansatte i folkekirken minimum 50% af menighedsrådsmedlemmerne i 10% af menighedsrådene.

Der er eksempler på, at kirkefunktionærer løser sognebånd til præsten i det sogn, hvor de er ansat, for dernæst at bruge sognebåndsløsningen til at blive valgbare til – og blive indvalgt i – menighedsrådet i deres ansættelsessogn. Såfremt kirkefunktionærer lader sig vælge på baggrund af et ønske om bedre at kunne følge med i rådets arbejde, og dermed få indflydelse på rådets tilrettelæggelse af de ansattes arbejdsopgaver, skal arbejdsgruppen pege på, at sådanne hensyn allerede er taget i menighedsrådsloven:

Menighedsrådslovens § 3 fastsætter således, at en repræsentant for de kirkefunktionærer, der er ansat eller konstitueret i menighedsråds kredsen, har ret til uden stemmeret at deltage i rådets møder. Reglen er indført for at give de ansatte mulighed for at følge med i menighedsrådets arbejde og for overfor menighedsrådet at have en repræsentant, der kan varetage de ansattes interesser. Denne repræsentant – medarbejderrepræsentanten – har ret (men ikke pligt) til at deltage i alle rådets møder. Medarbejderrepræsentanten kan ikke vælges til nogle af de poster i menighedsrådet, som efter loven skal besættes med menighedsrådets medlemmer.

Desuden følger det af menighedsrådslovens § 23, stk. 1, at menighedsrådets møder som udgangspunkt er offentlige. Lovens § 23, stk. 2, fastslår endda, at menighedsrådet kan tillade personer, der er ansat af menighedsrådet, at overvære behandlingen af sager for lukkede døre.

Arbejdsgruppen skal understrege, at en kirkefunktionær – såfremt der indføres en regel, hvorefter kirkefunktionærer ikke skal kunne indvælges i menighedsrådet i den menighedsråds kreds, hvori vedkommende er ansat – fortsat vil kunne deltage i menighedsrådsarbejde og udøve sin kompetence andetsteds. Det forudsætter blot, at de indvælges i et menighedsråd, hvor de ikke er ansat, f.eks. hvis kirkefunktionæren har bopæl i et andet sogn end ansættelsessognet. Det står også funktionæren frit at løse sognebånd til en anden sognepræst og i den forbindelse udøve valgret med henblik på selv at opstille til valg til menighedsråd, jf. § 5, stk. 1, sidste pkt., i bekendtgørelse af lov om valg til menighedsråd.

Det har fra flere sider været hævdet, at ganske mange menighedsråd ikke vil kunne få udfyldt alle pladser i rådet, såfremt det ikke er muligt at indvælge kirkefunktionærer ansat ved kirken eller kirkegården.

Arbejdsgruppen finder imidlertid, at et sådant demokratisk problem ikke bør finde sin løsning ved en opretholdelse af muligheden af at indvælge personer, der er ansat ved kirken eller kirkegården, i menighedsrådet. Såfremt det parlamentariske grundlag er for svagt til, at et menighedsråd vil kunne udfyldes, vil det være svært at argumentere for opretholdelse af sognet som selvstændigt sogn.

Ud fra princippet om generel inhabilitet finder arbejdsgruppen, at det samlet set må anses for u hensigtsmæssigt at fastholde muligheden for kirkefunktionærers medlemskab af menighedsrådet i den menighedsråds kreds, hvori de er ansat. Dette skal ses på baggrund af, at langt hovedparten af de beslutninger, menighedsrådet træffer, får betydning for indholdet af de ansattes job. Det skal fremhæves, at ansatte ved kirken generelt har en (naturlig) personlig interesse i afgørelsen af sager, hvori der træffes beslutning om f.eks.

udvidelse af ansættelsesområdet eller spørgsmålet om sognets eventuelle sammenlægning med et andet sogn. Sådanne situationer vil ofte være omfattet af reglen om speciel inhabilitet i forvaltningslovens § 3, stk. 1, eller stk. 5 .

Arbejdsgruppen foreslår derfor, at der indføres en regel, hvorefter det ikke længere vil være muligt for en kirkefunktionær at blive valgt til menighedsrådet i den menighedsrådsreds, hvor vedkommende er ansat.

Reglen vil skulle tilføjes som en ny § 3, stk. 3, i lov om valg til menighedsråd, med følgende ordlyd:

” *Stk. 3.* En kirkefunktionær er ikke valgbar til menighedsrådet i den menighedsrådsreds, hvori vedkommende er ansat”.

De nuværende stk. 3 – 11, bliver herefter til stk. 4 – 12.

Samtidig skal der ske en konsekvensændring af menighedsrådslovens § 10, stk. 5, idet man overflødiggør den nuværende præcisering af, at en funktionær, der er ansat ved kirken eller kirkegården, ikke kan vælges til kontaktperson. Den nye bestemmelse formuleres således:

” *Stk. 5.* Menighedsrådet vælger blandt de valgte medlemmer en kontaktperson, der bemyndiges til på rådets vegne at give forskrifter og anvisninger til og modtage henvendelser fra kirkefunktionærerne i tjenstlige forhold”.

En tilsvarende ændring skal ikke gennemføres i menighedsrådslovens § 10, stk. 1 om valg af kirkeværge. Årsagen er, at menighedsrådets mulighed for at vælge en kirkeværge ikke er begrænset til kun at omfatte valg blandt medlemmer af menighedsrådet, jf. ordlyden af § 10, stk. 1.

Menighedsrådslovens § 27, stk. 5 skal også ændres, således at den for fremtiden affattes som følger:

” *Stk. 5.* Den i § 3 nævnte repræsentant for kirkefunktionærerne kan ikke deltage i forhandling i sager om ansættelse af kirkefunktionærer og i sager, der angår andre funktionærer ved kirken”.

8.2.2 Præsteægtefællers medlemskab af menighedsrådet

Menighedsrådsloven indeholder ingen regler, der hindrer præsters ægtefæller i at opstille til valg til menighedsråd. Det er dog åbenbart, at præsters ægtefæller i visse situationer vil kunne rammes af reglerne om inhabilitet, herunder f.eks. forvaltningslovens § 3 og menighedsrådslovens § 26, som beskrevet ovenfor i kapitel 8.1. og kapitel 8.2.

Arbejdsgruppen har drøftet, hvorvidt præsters ægtefæller, ud fra en betragtning om generel inhabilitet, bør være udelukket fra at kunne indvælges som medlem af et menighedsråd.

Det har fra flere sider været hævdet, at en præsts ægtefælle kan skabe problemer for menighedsrådets arbejde, idet en ægtefælle på forhånd må formodes at ville optræde loyalt i forhold til præsten og dennes arbejde i og uden for menighedsrådet.

Præsten er i sin embedsvirksomhed, herunder den private sjælesorg, uafhængig af menighedsrådet, jf. menighedsrådslovens § 37. Menighedsrådet vil derfor sjældent beskæftige sig med sager, hvor præsten er inhabil. Man kan tvært imod anføre, at præsten i kraft af sin rolle som teolog og forkynder repræsenterer en fagkundskab, der på væsent-

lige områder supplerer de læge medlemmer af menighedsrådet, når rådet skal styre sognets anliggender, jf. menighedsrådslovens § 1, stk. 1.

Præstens arbejdsopgaver – sammenholdt med, at præstens ansættelsesmyndighed er Kirkeministeriet og ikke menighedsrådet – er med andre ord af en art, så præsten ikke er generelt inhabil i forhold til menighedsrådets opgave. Særlig inhabilitet kan forekomme, f.eks. i sager vedrørende tjenesteboliger for præster, men menighedsrådslovens § 27, stk. 1 – 4, gør op med disse situationer.

Når præsten selv ikke er generelt inhabil i menighedsrådets arbejde, kan præstens ægtefælle heller ikke anses for at være generelt inhabil alene i kraft af sit ægteskab med præsten.

En præsteægtefælle er bundet af ægtefællens bopælspligt i de tilfælde – som i øvrigt udgør langt de fleste - hvor præsten har bopælspligt. Derfor vil det være normen, at ægtefællen bor i sognet og dermed udøver sin valgret dér.

På en række områder er præsteægtefællernes vilkår således ganske anderledes end kirkefunktionærernes, sml. ovenfor i kapitel 8.2.1.

Endelig kan det nævnes, at ægtefælleinhabilitet, som udtryk for en generel inhabilitet, er et ukendt fænomen på andre områder.

Af den kommunale styrelseslovs § 29, stk. 5, fremgår, at et kommunalbestyrelsesmedlem, der er gift eller lever i ægteskabslignende forhold med en ansat i kommunen, er afskåret fra at blive valgt til borgmester, hvis den ansatte udøver de funktioner, der er nævnt i lovens § 29, stk. 5, litra b. Det er dog tvivlsomt, om der herudover vil kunne foreligge ægtefælleinhabilitet³⁹.

Som det fremgår af § 29, stk. 5 i den kommunale styrelseslov er valgbarheden ikke frataget en person, der er gift med eller lever i ægteskabslignende forhold med en ansat i kommunen. Der er alene tale om, at den, der er gift med den ansatte, ikke kan udpeges til borgmester.

Arbejdsgruppen finder på denne baggrund, at der samlet set ikke foreligger tilstrækkeligt tungtvejende grunde for at foreslå, at præsteægtefæller generelt skal afskæres fra medlemskab af menighedsråd.

---

³⁹ Jf. side 23 og 136 i 3. udgave af kommentarerne til Lov om kommunernes styrelse, Jurist- og Økonomiforbundets Forlag, 2000

Bilag

Bilag 1: Udkast til cirkulære om forberedelse af gejstlige læresager

Kirkeministeriet, den .....

Cirkulære om forberedelse af gejstlige læresager

(Til biskopperne)

Indledning

På et samråd mellem kirkeministeren og biskopperne i efteråret 2005 blev det drøftet, om der med fordel kunne fastsættes nærmere retningslinier for forberedelsen af gejstlige læresager, forinden sådanne sager eventuelt indbringes for de gejstlige domstole.

Efter samrådet nedsatte kirkeministeren en arbejdsgruppe bestående af repræsentanter fra Kirkeministeriet og biskopperne. Arbejdsgruppen fik bl.a. til opgave at udarbejde en procedure i forbindelse med indbringelsen af en sag for præsteretten.

Nærværende cirkulære er blevet til på baggrund af arbejdsgruppens arbejde. Cirkulæret fastsætter således nærmere regler for den indledende procedure, som den tilsynsførende biskop skal følge, forinden biskoppen kan forlange en læresag mod en præst eller provst indbragt for præsteretten.

I det følgende benyttes udtrykket ”præst” som en fælles betegnelse for de præster og provster, som biskoppen har under sit tilsyn.

Et formål med disse regler er, at den tilsynsførende biskop skal have et tilstrækkeligt sikkert grundlag for at vurdere, om der er baggrund for at kræve en læresag indbragt for præsteretten.

Til dette formål skal den tilsynsførende biskop nedsætte et rådgivende undersøgelsesudvalg, bestående af den tilsynsførende biskop selv, to andre biskopper samt to særligt teologisk kyndige præster i folkekirken. Den tilsynsførende biskop kan desuden træffe beslutning om, at det rådgivende undersøgelsesudvalg skal tilknyttes eksternt teologisk bistand og/eller en eller flere lægmænd.

Det er en forudsætning for sagens oplysning, at den pågældende præst får rimelig mulighed for at uddybe og redegøre for sine synspunkter.

Biskoppen skal herefter foretage en vurdering af, om den pågældende præst i sin forkyndelse eller på anden lignende måde har tilsidesat den danske folkekirkes bekendelsesgrundlag, og om sagen derfor skal forlanges indbragt for præsteretten.

Den tilsynsførende biskop skal desuden i fornødent omfang skaffe sig et overblik over sagens faktiske omstændigheder. Et overblik over sagens faktiske omstændigheder kan bl.a. bestå i en nærmere præcisering af relevante udsagn eller handlinger og den kontekst, hvori disse udsagn eller handlinger optræder.

Reglerne er således ikke kun en beskrivelse af, hvordan en læresag skal forberedes, inden den kan rejses for præsteretten. Reglerne kan også medvirke til at sikre forkyndelsesfriheden for den enkelte præst indenfor folkekirkens bekendelsesgrundlag.

Kapitel 1

Undersøgelsesudvalg og undersøgelsestema

§ 1. Forinden en tilsynsførende biskop kan kræve en læresag mod en præst eller provst indbragt for præsteretten, jf. lov om domstolsbehandling af gejstlige læresager, skal biskoppen foretage en grundig vurdering af sagen på baggrund af en skriftlig redegørelse fra et rådgivende undersøgelsesudvalg.

§ 2. Den tilsynsførende biskop nedsætter det rådgivende undersøgelsesudvalg og udpeger udvalgets medlemmer.

Stk. 2. Det rådgivende undersøgelsesudvalg skal bestå af den tilsynsførende biskop, to andre tjenestegørende biskopper samt to særligt teologisk kyndige præster. Den tilsynsførende biskop er formand for udvalget.

Stk. 3. De efter stk. 2 udpegede medlemmer har pligt til at deltage i undersøgelsesudvalgets arbejde.

Stk. 4. Den tilsynsførende biskop kan træffe beslutning om, at det rådgivende undersøgelsesudvalg skal tilknyttes ekstern teologisk kompetence. Sådan tilknytning kan ske ved personlig udpegning eller på anden vis, herunder ved indhentelse af responsum fra de teologiske fakulteter.

Stk. 5. Den tilsynsførende biskop kan træffe beslutning om, at det rådgivende undersøgelsesudvalg skal tiltrædes af en eller flere lægmænd, samt om omfanget for sådanne lægmænds medvirken.

Stk. 6. Sekretariatsfunktionen for det rådgivende undersøgelsesudvalg varetages af den tilsynsførende biskops stiftsadministration.

§ 3. Den tilsynsførende biskop formulerer et skriftligt undersøgelsestema for det rådgivende undersøgelsesudvalg. Af undersøgelsestemaet skal det fremgå, hvilken præst eller provst der er genstand for undersøgelsen, på hvilke områder den pågældende kan have tilsidesat folkekirkens bekendelsesgrundlag, samt hvilke af sagens faktiske omstændigheder der ønskes nærmere belyst.

Stk. 2. Den tilsynsførende biskop sørger for, at en kopi af det skriftlige undersøgelsestema udleveres til medlemmerne af det rådgivende undersøgelsesudvalg, til den præst, der er genstand for undersøgelsen, samt til præstens forhandlingsberettigede organisation.

Stk. 3. Det rådgivende undersøgelsesudvalg kan ikke påbegynde sit arbejde, forinden den i stk. 2 anførte underretning har fundet sted.

§ 4. Den tilsynsførende biskop orienterer snarest kirkeministeren om nedsættelsen og sammensætningen af det rådgivende undersøgelsesudvalg samt om indholdet af undersøgelsestemaet.

Stk. 2. Spørgsmål vedrørende det rådgivende undersøgelsesudvalgs budget, herunder spørgsmål om diæter, kørselsgodtgørelse m.v. til undersøgelsesudvalgets medlemmer, afklares med Kirkeministeriet i forbindelse med udvalgets nedsættelse.

Kapitel 2

Det rådgivende undersøgelsesudvalgs opgave og virksomhed

§ 5. Det rådgivende undersøgelsesudvalg skal undersøge det teologiske standpunkt hos den præst, der er genstand for undersøgelsen, inden for rammerne af undersøgelsestemaet, jf. § 3, stk. 1.

Stk. 2. Det rådgivende undersøgelsesudvalg skal desuden undersøge sagens faktiske omstændigheder inden for rammerne af undersøgelsestemaet, jf. § 3, stk. 1.

Stk. 3. Det rådgivende undersøgelsesudvalg skal udarbejde en skriftlig redegørelse til den tilsynsførende biskop om de emner, der er anført i undersøgelsestemaet, jf. § 3, stk. 1.

§ 6. Det rådgivende undersøgelsesudvalg skal inddrage den præst, der er genstand for undersøgelsen, i sit arbejde, jf. § 5, stk. 1 og 2. Inddragelse sker i henhold til den tilsynsførende biskops beslutning og kan f.eks. omfatte fremmøde for undersøgelsesudvalget, samtaler, afgivelse af skriftlige redegørelser, mundtlig eller skriftlig kommentering af sagens oplysninger m.v.

Stk. 2. Undersøgelsesudvalget kan søge at vejlede den præst, der er genstand for undersøgelsen.

Stk. 3. Den præst, der er genstand for undersøgelsen, kan vælge at lade sig bistå af en bisidder, f.eks. en repræsentant fra sin faglige organisation.

§ 7. Den tilsynsførende biskop er ansvarlig for at indkalde til og tilrettelægge undersøgelsesudvalgets arbejde. Den tilsynsførende biskop bestemmer herunder, hvornår det rådgivende undersøgelsesudvalg afslutter sit arbejde.

Kapitel 3

Afslutning på den indledende procedure

§ 8. Medlemmerne af det rådgivende undersøgelsesudvalg skal aflevere den færdige skriftlige redegørelse til den tilsynsførende biskop, jf. § 5, stk. 3.

Stk. 2. Den skriftlige redegørelse kan indeholde mindretalsudtalelser fra medlemmerne af det rådgivende undersøgelsesudvalg.

Stk. 3. Samtlige medlemmer af det rådgivende undersøgelsesudvalg på tidspunktet for afslutningen af udvalgets arbejde skal ved deres underskrift tiltræde den skriftlige redegørelse, forinden den afleveres til den tilsynsførende biskop.

§ 9. Når det rådgivende undersøgelsesudvalg har afleveret den færdige redegørelse til den tilsynsførende biskop, skal den tilsynsførende biskop snarest sørge for, at en kopi af redegørelsen tilsendes den præst, der er genstand for undersøgelsen, dennes forhandlingsberettigede organisation samt Kirkeministeriet.

Stk. 2. Den tilsynsførende biskop skal sørge for, at den afleverede redegørelse offentliggøres. Offentliggørelsen kan f.eks. ske digitalt. Offentliggørelse må ikke finde sted, forinden redegørelsen er tilsendt den præst, der er genstand for undersøgelsen, og dennes forhandlingsberettigede organisation.

§ 10. Når den tilsynsførende biskop har modtaget den skriftlige redegørelse fra det rådgivende undersøgelsesudvalg, skal biskoppen tage stilling til, hvorvidt der er grundlag for at kræve læresagen indbragt for præsteretten.

Stk. 2. Når den tilsynsførende biskop har truffet sin afgørelse, jf. stk. 1, skal biskoppen snarest skriftligt underrette den præst, der er genstand for undersøgelsen, dennes forhandlingsberettigede organisation samt Kirkeministeriet om afgørelsen.

Stk. 3. Den tilsynsførende biskop skal sørge for, at afgørelsen, jf. stk. 1, offentliggøres. Offentliggørelsen kan f.eks. ske digitalt. Offentliggørelse må ikke finde sted, forinden redegørelsen er tilsendt den præst, der er genstand for undersøgelsen, og dennes forhandlingsberettigede organisation.

Kapitel 4

Ikrafttræden m.v.

§ 11. Dette cirkulære træder i kraft den DATO.

Kirkeministeriet, den .....

Bilag 2: Arbejdsgruppens forslag til ændringer i lov om domstolsbehandling af gejstlige læresager

Det nuværende lovgrundlag findes i [lov nr. 336 af 14. maj 1992 om domstolsbehandling af gejstlige læresager](#).

<i>Gældende formulering</i>	<i>Arbejdsgruppens forslag</i>
	§ 1
	I lov nr. 336 af 14. maj 1992 om domstolsbehandling af gejstlige læresager foretages følgende ændringer:
	1. § 1 affattes således:
<p>§ 1. Loven finder anvendelse på sager, der indbringes for præsteretten eller bisperetten med påstand om, at en tjenstemandsansat præst, provst eller biskop i forkyndelsen eller på anden lignende måde har tilsidesat den danske folkekirkes bekendelsesgrundlag (læresager).</p>	<p>”§ 1. Loven finder anvendelse på sager, der indbringes for præsteretten eller bisperetten med påstand om, at en tjenstemandsansat eller overenskomstansat præst, provst eller biskop i forkyndelsen eller på anden lignende måde har tilsidesat den danske folkekirkes bekendelsesgrundlag (læresager).”</p>
	2. Efter § 2 indsættes som nyt kapitel:
	<p>”Kapitel 1 a</p> <p><i>Bestemmelser om forberedelse af sager</i></p> <p>§ 2 a. Kirkeministeren fastsætter regler om den tilsynsførende biskops forberedelse af sagen, forinden biskoppen kan forlange, at sagen skal rejses ved de gejstlige domstole.”</p>
	3. § 3 affattes således:
<p>§ 3. Kirkeministeren kan efter forudgående forhandling med biskoppen beslutte, at en læresag skal rejses.</p> <p><i>Stk. 2.</i> Hvis biskoppen forlanger det, skal kirkeministeren rejse læresag.</p> <p><i>Stk. 3.</i> Forinden sag rejses, jf. stk. 1 og 2, skal der gives Akademikernes Centralorganisation lejlighed til at udtale sig.</p> <p><i>Stk. 4.</i> Kirkeministeren kan bestemme, at</p>	<p>”§ 3. Kirkeministeren rejser læresag, når biskoppen forlanger det.</p> <p><i>Stk. 2.</i> Forinden sag rejses, skal der gives Akademikernes Centralorganisation lejlighed til at udtale sig.</p> <p><i>Stk. 3.</i> Kirkeministeren kan bestemme, at tjenesteforseelser, der ikke er omfattet af § 1, skal medinddrages under sagen.”</p>

tjenesteforseelser, der ikke er omfattet af § 1, skal medinddrages under sagen.	
<p>§ 5. Læresag, der rejses mod en præst eller provst, indbringes i 1. instans for byretten, der tiltrædes af to teologisk sagkyndige.</p>	<p>4. § 5, 1. pkt., affattes således:</p> <p>”Læresag, der rejses mod en præst eller provst, indbringes i 1. instans for byretten, der tiltrædes af tre teologisk sagkyndige.”</p>
<p>§ 6. Beskikkelse af teologisk sagkyndige, som skal være medlemmer af folkekirken, sker på grundlag af en grundliste udarbejdet af Kirkeministeriet med tilslutning af Akademikernes Centralorganisation. Grundlisten skal udarbejdes for et tidsrum af fire år regnet fra en 1. januar og omfatte mindst tyve teologisk sagkyndige.</p>	<p>5. § 6, stk. 1, affattes således:</p> <p>”Beskikkelse af teologisk sagkyndige, som skal være teologiske kandidater og medlemmer af folkekirken, sker på grundlag af en grundliste udarbejdet af Kirkeministeriet med tilslutning fra Akademikernes Centralorganisation. Grundlisten skal udarbejdes for et tidsrum af fire år regnet fra en 1. januar og omfatte mindst 30 teologisk sagkyndige”</p>
<p>Stk. 3. Til behandling af en sag ved præsteretten udtages de to teologisk sagkyndige, der står øverst på listen over teologisk sagkyndige i landsretskredsen, og som ikke tidligere i det tidsrum, grundlisten gælder, har virket som teologisk sagkyndige.</p>	<p>6. § 6, stk. 3, affattes således:</p> <p>”Stk. 3. Til behandling af en sag ved præsteretten udtages de tre teologisk sagkyndige, der står øverst på listen over teologisk sagkyndige i landsretskredsen, og som ikke tidligere i det tidsrum, grundlisten gælder, har virket som teologisk sagkyndige.”</p>
	<p>§ 2</p> <p>Loven træder i kraft den ....</p>
	<p>§ 3</p> <p>Loven gælder ikke for Færøerne og Grønland. Loven kan ved kongelig anordning sættes i kraft for Færøerne med de afvigelser, som de særlige færøske forhold tilsi-ger.</p>

Bilag 3: Arbejdsgruppens forslag til ændringer i lov om valg til menighedsråd og i lov om menighedsråd.

De nuværende regler findes i [bekendtgørelse nr. 163 af 16. marts 2004 af lov om valg til menighedsråd med senere ændringer](#), samt i [bekendtgørelse nr. 164 af 16. marts 2004 af lov om menighedsråd](#).

<i>Gældende formulering</i>	<i>Arbejdsgruppens forslag</i>
	<p style="text-align: center;">§ 1</p> <p>I lov om valg til menighedsråd, jf. lovbe- kendtgørelse nr. 163 af 16. marts 2004, foretages følgende ændringer:</p>
	<p>1. I § 3 indsættes efter stk. 2 som nyt styk- ke:</p> <p style="padding-left: 20px;">”Stk. 3. En kirkefunktionær er ikke valg- bar til menighedsrådet i den menigheds- rådsreds, hvori vedkommende er ansat.”</p> <p style="padding-left: 20px;">Stk. 3 – 11 bliver herefter til stk. 4 – 12.</p>
	<p>2. Efter § 3 indsættes:</p> <p style="padding-left: 20px;">”§ 3 a. Et valgt medlem af menighedsrå- det, der har bragt sig i afgjort modsætning til folkekirken ved aktivt, vedholdende og offentligt at udbrede synspunkter, der er i åbenlys modstrid med folkekirkens lære, mister sin valgbarhed.</p> <p style="padding-left: 20px;">Stk. 2. Stiftsøvrigheden træffer afgørelse om valgbarhed efter stk. 1. Stiftsøvrighe- dens afgørelse kan ikke indbringes for an- den administrativ myndighed.</p> <p style="padding-left: 20px;">Stk. 3. Tab af valgbarhed, jf. stk. 1, gæl- der for resten af valgperioden.”</p>
<p style="padding-left: 20px;">Stk. 5. Menighedsrådet vælger blandt de valgte medlemmer en kontaktperson, der bemyndiges til på rådets vegne at give for- skrifter og anvisninger til og modtage hen- vendelser fra kirkefunktionærerne i tjenst- lige forhold. En funktionær, der er ansat</p>	<p style="text-align: center;">§ 2</p> <p>I lov om menighedsråd, jf. lovbekendtgø- relse nr. 164 af 16. marts 2004, foretages følgende ændringer:</p> <p>1. § 10, stk. 5, affattes således:</p> <p style="padding-left: 20px;">”Stk. 5. Menighedsrådet vælger blandt de valgte medlemmer en kontaktperson, der bemyndiges til på rådets vegne at give for- skrifter og anvisninger til og modtage hen- vendelser fra kirkefunktionærer i tjenstlige forhold.”</p>

ved kirken eller kirkegården, kan ikke vælges til kontaktperson.	
<p><i>Stk. 5.</i> En kirkefunktionær, der er medlem af menighedsrådet i den menighedsrådsreds, hvori funktionæren er ansat, kan ikke deltage i forhandling og afstemning i sager om ansættelse af kirkefunktionærer og i sager, der angår andre funktionærer ved kirken og kirkegården. Den i § 3 nævnte repræsentant for kirkefunktionærerne kan ikke deltage i forhandling i disse sager.</p>	<p>2. § 27, stk. 5, affattes således:</p> <p>”<i>Stk. 5.</i> Den i § 3 nævnte repræsentant for kirkefunktionærerne kan ikke deltage i forhandling i sager om ansættelse af kirkefunktionærer og i sager, der angår andre kirkefunktionærer ved kirken.”</p>
	§ 3
	Loven træder i kraft den ...
	§ 4
	Loven gælder ikke for Færøerne og Grønland. Loven kan ved kongelig anordning sættes i kraft for Færøerne med de afvigelser, som de særlige færøske forhold tilsi-ger.

Bilag 4: Eksempel på kollats fra Århus Stift.

BISKOPPEN OVER ÅRHUS STIFT

bevidner herved, at kandidat i theologien/sognepræst

(navn)

er indviet til præst og lovligt ansat som sognepræst i Pastorat i Århus Stift med forpligtelse som kirkebogsfører og begravelsesmyndighed.

På mit embedes vegne overdrager jeg ham derfor præstetjenesten i Sogn. Her skal han nu forvalte dåben og nadveren efter Kristi indstiftelse og forkynde Guds Ord rent og ret i troskab mod de bibelske skrifter og vor evangelisk-lutherske kirkes bekendelse. Det er hans ansvar at holde Guds-tjenesten efter de gældende forskrifter, at arbejde for ungdommens kristelige oplysning, at se til syge og gamle og i alle forhold, med sit præsteløfte for øje, søge at yde enhver i menigheden evangeliets tjeneste.

Det er menighedens ansvar trolig at søge til kirke for at vokse i troen ved Herrens Ord og Sakramenter. Jeg beder derfor menighedens medlemmer med god vilje modtage som deres præst, vise ham tillid, bede for ham og stå sammen om hans arbejde, så han med frimodighed kan gøre sin gerning.

Hermed tilønsker jeg og alle i menigheden vor Herre Jesu Kristi nåde, Guds kærlighed og Helligåndens samfund.

ÅRHUS BISPEEMBEDE, den .

Kollats for

som

sognepræst i

Pastorat i Århus Stift

Litteraturliste

- Andersen, Jon:** [Lov nr. 173 af 12. juni 1996 om Folketingets Ombudsmand](#), artikel på [Folketingets Ombudsmands hjemmeside](#), oprindelig trykt i Folketingets Ombudsmands beretning 1996, s. 449ff.
- Betænkning nr. 1182/1989 angående ansættelse i stillinger i folkekirken m.m.
- Brunés, Steffen:** Lov om domstolsbehandling af gejstlige læresager, artikel i Juristen nr. 4/1993, s.186-189, Danmarks Jurist- og Økonomforbund.
- Brunés, Steffen:** Folkekirkens personale, Nyt Juridisk Forlag, 2. udgave, 2003.
- Christiansen, Henrik:** Om bispeksamen og ordination, artikel i Præsteforeningens Blad 1984, s. 5-10.
- Espersen, Preben:** Domstolsbehandlingen af gejstlige læresager, artikel i Kirkeretsantologi 1994, s. 158-173, Selskab for Kirkeret 1994. Oprindelig trykt i Præsteforeningens Blad 1993, s. 801ff.
- Espersen, Preben:** Menighedsbegrebet – det almindelige og det repræsentative medlemskab, artikel i Kirkeretsantologi 1997, s. 71-78, Selskab for Kirkeret 1997
- Espersen, Preben:** Lov om menighedsråd med kommentarer, Normalforretningsorden med kommentarer, 2. reviderede og forøgede udgave, Jurist- og Økonomforbundets Forlag 1998.
- Espersen, Preben:** Kirkeret – Almindelig del, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 2. forøgede og reviderede udgave, 1999.
- Espersen, Preben:** Kirkeret i grundtræk, Nyt Juridisk Forlag, 1. udgave, 2000.
- Espersen, Preben:** Religionsfrihed i retlig belysning, artikel i Kirkeretsantologi 2002, s. 237-241, Selskab for Kirkeret 2002. Oprindelig trykt i Københavns Stifts Årbog 1998, s. 20ff.
- Espersen, Preben:** Biskoppens tilsynsfunktion, artikel i Kirkeretsantologi 2002, s. 272-278, Selskab for Kirkeret 2002. Oprindelig trykt i Præsteforeningens Blad 2000, s. 578ff.
- Gammeltoft-Hansen, Hans:** Nogle bemærkninger om forholdet mellem den almindelige og den gejstlige retspleje, artikel i Kirkeretsantologi 1994, s. 174-190, Selskab for Kirkeret 1994. Oprindelig trykt i Præsteforeningens Blad 1993, s. 811ff.
- Gammeltoft-Hansen, Hans, Jon Andersen, Kaj Larsen og Karsten Loiborg:** Forvaltningsret, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 1. udgave 1994.
- Garde, Peter:** Retfærdig rettergang og Præsteretten, artikel i Kirkeretsantologi 2002, s. 284-303, Selskab for Kirkeret, 2002. Oprindelig trykt i tidsskriftet EU-ret og Menneskeret, 1997, s. 33ff.
- Gøtze, Michael og Pernille Boye Koch:** Folkekirke, tro og magtfordrejning, artikel i Ugeskrift for Retsvæsen nr. 3/2006, Forlaget Thomson, 2006 (UfR.2006B.23).
- Jørgensen, Jens Ulf:** Hovedpunkter i den kirkelige retsplejes udvikling i Danmark fra middelalderen frem til det 20. århundrede, artikel i Kirkeretsantologi 1994, s. 151-157, Selskab for Kirkeret 1994. Oprindelig trykt i Præsteforeningens Blad 1993, s. 1061ff.

Jørgensen, Theodor: Autoritet og norm – teologisk og juridisk belyst – med særligt henblik på det kirkelige embede, artikel i Kirkeretsantologi 1994, s. 191-200, Selskab for Kirkeret 1994. Oprindeligt trykt i Dansk Kirkeliv 1992/1993, s. 51ff.

le Maire, Emil og Niels Preisler: Lov om kommunernes styrelse med kommentarer, Normalforretningsorden med kommentarer, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 3. udgave, 2000.

Mathiassen, Jørgen: Forvaltningspersonellet – tjenestemænd og overenskomstansatte, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 2. udgave, 2000.

Roesen, August: Dansk Kirkeret, Den Danske Præsteforening, 3. udgave, 1976.

Secher, V. A.: Kong Christian Den Femtis Danske Lov med Kildehenvisninger, København 1891.

Udkast til lov om domstolsbehandling af gejstlige læresager, afgivet af en af Kirkeministeriet nedsat arbejdsgruppe vedrørende gejstlig retspleje, København 1991.

[Vejledning nr. 11740 af 4. december 1986 om forvaltningsloven.](#)

Vogter, John: Forvaltningsloven med kommentarer, 3. udgave, Jurist- og Økonomforbundets Forlag 1999.

Widmann, Peter: Læredisciplin – og det almindelige præstedømme, artikel i Kirkeretsantologi 1994, s. 201-213. Oprindeligt trykt i Kritisk forum for praktisk Teologi 52/1993, s. 7ff.

Zahle, Henrik: Regering, forvaltning og dom – Dansk Forvaltningsret 2, Christian Ejlers' Forlag 1989.

Zahle, Henrik (red.): Danmarks Riges Grundlov med kommentarer, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 1. udgave, 1999.